

ПРВА АРМИЈА ПРЕЛАЗИ У ОДБРАНУ

Пошто је у току извођења противудара дошао до закључка да са расположивим снагама неће успети да поново изврши пробој положаја на *Нибелуншкој линији*, разбије снаге непријатеља у рејону Мохово — Товарник — Илинци и отпочне гоњење преко линије Сотин — Берак — Оролик — Комлетинци ка Вуковару и Винковцима, Штаб 1. армије је 24. јануара 1945. донео одлуку да свим снагама армије поново пређе у одбрану на линији коју су у последњим борбама достигле.

Водећи рачуна о примљеном наређењу Врховног штаба од 23. јануара, да тежиште у распореду снага буде на десном крилу између реке Дунава и пруге Београд — Загреб, Штаб 1. армије известио је 24. јануара Врховни штаб да са својим снагама прелази у одбрану и да ће њихов распоред бити: „3 дивизије у првој, а 3 на прихватној линији“.

На бази донете одлуке, Штаб армије је 24. јануара издао заповест овако дефинишући циљ преласка у одбрану:

„И поред наших вишедневних борби и упорних напада наше јединице нијесу успјеле разбити непријатељску одбрану на линији Мохово — Товарник — Илинци.

Ради тога, и да би јединице припремили за слиједеће офанзивне акције, извршићемо потребна помјерања јединица и организовати чврсту одбрану дејствујући офанзивно са потребним снагама.“

Да би остварио постављени циљ, Штаб армије је наредио да на положајима првог одбрамбеног појаса, у непосредном додиру са немачким јединицама, остану јединице 1, 2. и 6. пролетерске и 21. дивизије и 1. коњичке бригаде, а да јединице 5. и 11. дивизије предаду своје положаје јединицама 1, 2. и 6. пролетерске дивизије и одмаршују у рејон Илок — Луба — Ердевик — Кукујевци ради изградње положаја на другом одбрамбеном појасу. Смена јединица требало је да се изврши ноћу 24/25. јануара.

ПЕРИОД ЗАТИШЈА И ПРИПРЕМА ЗА ПРОЛЕЋНЕ ОФАНЗИВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

С циљем да се смена јединица и посудања положаја изврше непримећено од стране непријатеља, заповешћу је било предвиђено да 21, 2. и 6. дивизија са по једним батаљоном изврше „снажан притисак на непријатељске положаје на својим правцима“, и то после артиљеријске припреме и уз њену подршку како би непријатељ стекао утисак да су јединице 1. армије прешле у напад на целом фронту.

Поред тог, у заповести су били изложени задаци јединица на дужи рок. Њихов пуни текст гласи:

„9. — По извршеном новом распореду све јединице ће приступити најенергичније и изграђивању солидних одбрамбених положаја са што дубље истуреним предстражарским линијама и добро организованим прихватним линијама.

Нарочито чврсто затворити просторе на којима се јединице спајају (додирују). За чврсто затварање ових простора јединице морају имати на својим крилима по један батаљон у резерви.

На највероватнијим правцима продора непријатељске моторизације поставити противтенковске нагазне мине.

10. — Да би наша одбрана била што успјешнија, као и да би пронашли слабе тачке у непријатељској одбрани и упознали се са распоредом огњених тачака непријатеља, то чешће вршити са по једним или више батаљона снажне нападе на непријатељске положаје. Наша одбрана мора бити непрекидно активна.“

Истота дана, 24. јануара 1945, Штаб 1. армије, односно Артиљеријско одељење издало је заповест којом су одређени рејони ватрених положаја артиљеријских јединица сваке поједине дивизије и постављени ватрени задаци, а разрађени су и неки елементи противтенковске и противваздушне одбране, где су биле обавезне да учествују јединице земаљске и противавионске артиљерије дивизија.

Поступајући по заповестима Штаба 1. армије, сви штабови дивизија и артиљеријски одсеци дивизија издали су током 24. јануара своје заповести и наређења у којима су још детаљније предвидели и разра-

Команда 21. дивизије у фебруару 1945 (слева надесно): Владо Бајић, командант, Мирко Јовановић, политички комесар, и Миливоје Максимовић, начелник штаба (из породичног албума покојног генерала Љубе Вучковића)

дили поступке потчињених јединица за извршење добијених задатака.

Ноћу 24/25. јануара извршена је смена јединица и заузет нови борбени распоред код свих јединица 1. армије, који је овако изгледао:

— 21. дивизија је својом 4. српском бригадом посела део фронта од Дунава до коте 98 закључно, друге две бригаде је распоредила по дубини, 5. српску бригаду на положајима у рејону Шаренграда, 31. српску у рејону Илока, а Артиљеријска бригада је посела ватреће положаје у рејону Шаренграда;

— 2. пролетерска дивизија посела је део фронта од коте 98 па до пута који од Трунићевог салаша води за Бапску, и то 3. српском и 4. пролетерском бригадом у првој линији а 2. пролетерском бригадом на резервном положају у рејону Новак-Бапска. За подршку јој је придата Артиљеријска бригада 5. дивизије с ватрених положаја у рејону Новак-Бапска;

— 1. пролетерска дивизија посела је део фронта од шуме Калиле до железничке пруге Шид — Товар-

ник, тако да су на првом положају распоређене 8. црногорска, 3. крајишка и 1. пролетерска бригада, а на резервном, који се протезао од Беркасова до Шида, 13. пролетерска бригада; Италијанска бригада размештена је у Прњавору као дивизијска резерва а Артиљеријска бригада на ватреним положајима у рејону Беркасово — Крајцарев салаш — Шид;

— 6. пролетерска дивизија је са придатом 1. коњичком бригадом, посела део фронта од железничке пруге Шид — Товарник до Босуца и даље на југ до реке Саве; у првој линији су се налазиле 1, 3. и 4. бригада, на фронту од железничке пруге до Босуца код Градине. Одатле јужно до Саве била је развучена 1. коњичка бригада. На резервном положају, у рејону Адашеваца, налазила се 2. бригада, а њена Артиљеријска бригада посела је ватрене положаје у рејону Мала Вашица — Градина — Адашевци;

— 5. дивизија је, по извршеној смени својих јединица на фронту код Бапске, одмаршевала у рејон Илок — Ердевик, где ће да среди и одмори јединице, изводи обуку и као армијска резерва врши инжињеријско уређење другог армијског одбрамбеног појаса од Илока до Ердевика;

— 11. дивизија, по извршеној смени својих јединица на делу фронта западно од Шида, одмаршевала је у рејон Бачинци — Кукујевци где ће да продужи изградњу одбрамбених положаја од Кузмина до Виџића на гребену Фрушке горе.

Два дана касније, 26. јануара 1945, Штаб 1. армије је у своме наређењу поставио детаљне задатке јединицама за извршење акција насилног извиђања и начин уређења положаја у зони одбране армије. Наре-

Команда 2. пролетерске дивизије (слева надесно): Милија Станишић, политички комесар дивизије, Средоје Урошевић, командант дивизије, и Бошко Брајовић, помоћник политичког комесара дивизије (из албума генерала Милије Станишића)

ђено је да све дивизије у првој одбрамбеној линији, сваке ноћи, са по једним батаљоном, врше снажне нападе на поједине секторе непријатељских положаја ради уништавања мањих одељења, заробљавања војника у циљу прикупљања података о непријатељу, узнемиравања непријатеља, детаљног упознавања са распоредом његових јединица, ватрених тачака као и насталим променама на положају.

Поред тога, циљ нападних акција био је да се оваквим начином дејства задржи стална иницијатива, присили непријатељ на пасивну одбрану и да се, упознавши његове снаге и распоред, када се у погодном моменту пређе у офанзиву, лако разбије одбрана непријатеља.

У циљу да све јединице узму учешће у акцијама насилног извиђања, наређењем је било предвиђено да се батаљони одређују по реду тако да, користећи при том и батаљоне бригада који су у дивизијској резерви, сваки од њих изврши напад једанпут у десет, односно петнаест дана.

Командант 1. пролетерске дивизије Васо Јовановић (лево) и политички комесар дивизије Владо Шћекић (из албума генерала Васа Јовановића)

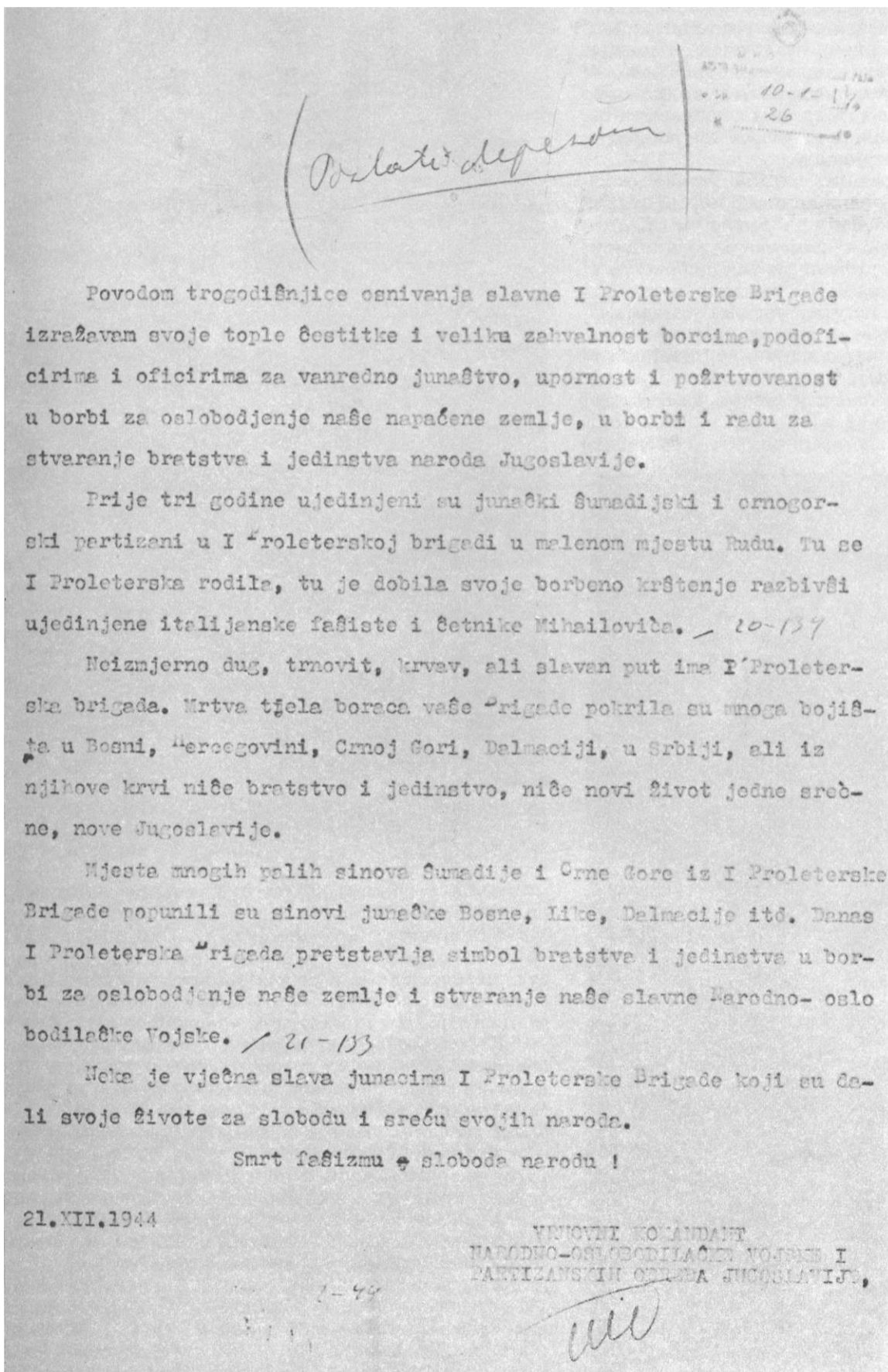
Тренутак одмора на заплењеном непријатељском тенку код Шаренграда 14. фебруара 1945 (слева надесно): Ново Матуновић, начелник штаба 5. дивизије, Мира Морача, члан Централног одбора АФЖ Југославије, и Милутин Морача, командант 5. дивизије (из албума генерала Милутина Мораче)

Исто тако, било је наређено да се напади ради насилног извиђања врше сваке ноћи од 19 часова увече до 6 часова изјутра, с тим да се почетак напада за сваку ноћ одреди у различито време. Било је предвиђено да се насилна извиђања могу повремено вршити и дању, уз повремену употребу артиљерије.

Посебан део наређења Штаба односио се на инжињеријско уређење одбрамбене зоне у Срему. Био је уочен недостатак уређених положаја по дубини током борби 17. и 18. јануара, па је у поменутом наређењу наглашена потреба његовог отклањања како би систем одбране био правилно постављен по дубини са што више фортификацијски уређених одбрамбених линија. У том циљу, Штаб армије је наредио да све јединице у првом борбеном ешелону изврше што темељитије утврђивање прве одбрамбене линије која полази испред Шаренграда, Новак-Бапске, Шида и Мале Вашице, односно између Дунава и Босута, с тим да се испред ове линије израде што истуреније предстражарске линије и ровови за предстражарска одељења и да се позади главне одбрамбене линије приступи изградњи прихватних одбрамбених положаја.

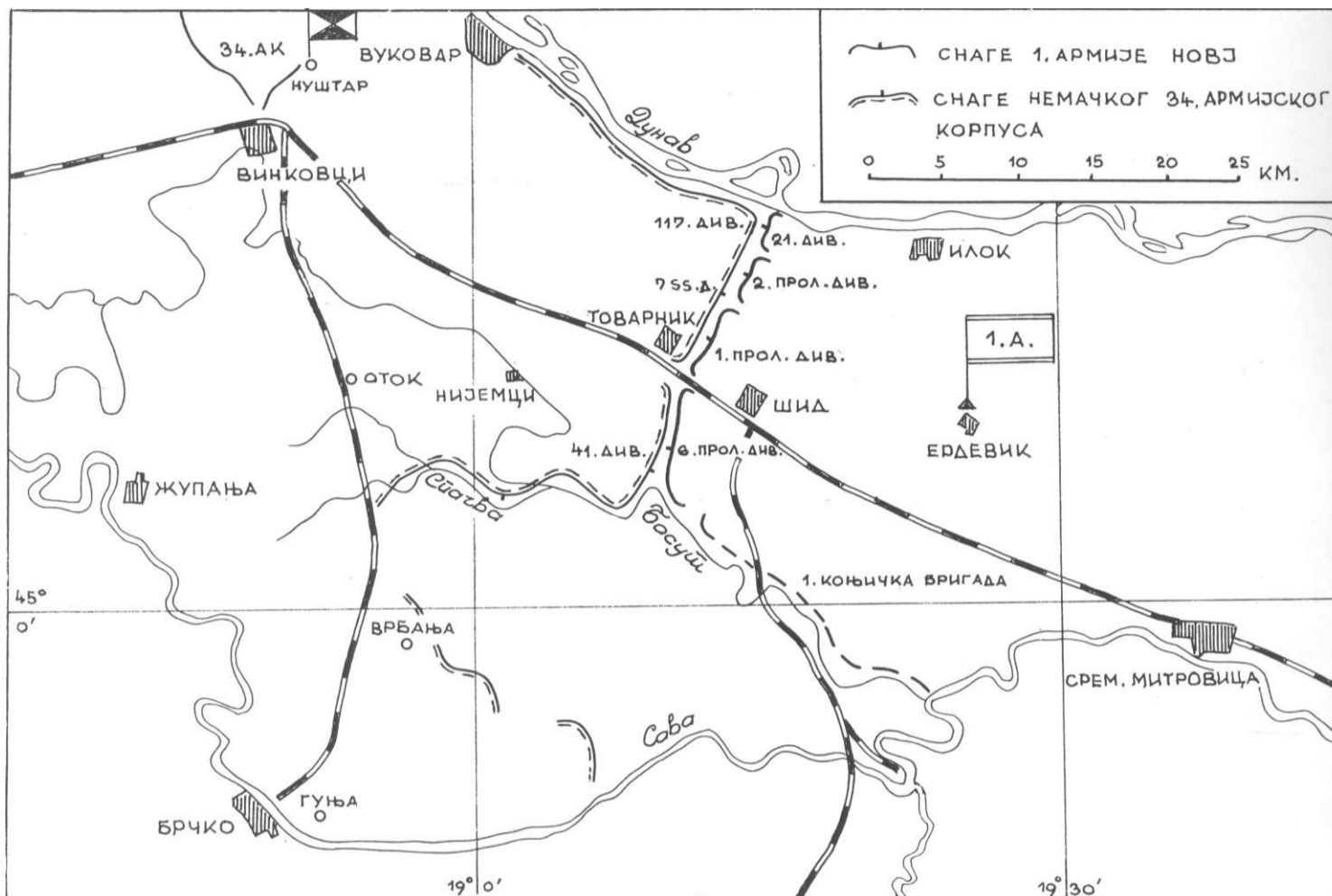
Поред фортификацијског уређења првог одбрамбеног појаса, на чијим положајима су се налазиле дивизије првог борбеног ешелона, наређењем је захтевано да се фортификацијски уреди и други одбрамбени појас, чији се предњи крај протезао западним ивицама Илока, ЈБубе, Ердевика и Кузмина. Задатак је требало да изврше јединице 5. и 11. дивизије, заједно са цивилним становништвом западног Срема.

Јединице 5. дивизије добиле су задатак да израде одбрамбене положаје на линији западно од Илока, ЈБубе и Ердевика, користећи до максимума топографско-тактичке погодности овог терена, а јединице 11. дивизије, заједно са Бригадом „Италија“ и цивилним становништвом, да изграде низ утврђених положаја између Кукујеваца и Шида и продуже даље утврђивање одбрамбене линије испред Кузмина према Ердевику и друге линије од Кузмина испред Бингуле према Визићу.

Факсимил депеше маршала Тита упућене Штабу I. пролетерске бригаде поводом трогодишњице формирања. Прослава формирања I. пролетерске бригаде је обављена свечано у

селу Адашевцима, где се бригада налазила на одмору, после тешких борби у децембарској офанзиви I. пролетерског корпуса.

Обострани распоред снага у Срему крајем јануара 1945.

•Тедна јединица 1. армије одлази на положај у Срему фебруара 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

Народ Срема је даноноћно помагао јединицама 1. армије да ископају што више ровова и уреде што више положаја између Дунава и Саве (из листа 1. армије „За победу“)

У исто време када је 1. армија прешла у одбрану на сремском фронту, у Врховном штабу су била готова два значајна документа у којима су била регулисана сва важнија питања извиђачке и обавештајне делатности. Први докуменат је „Привремено упутство о извиђању и осматрању непријатеља и земљишта“, који је израдио Обавештајно одељење Врховног штаба, а други докуменат, који је такође израдио Обавештајно одељење Врховног штаба НОВ и ПОЈ, јесте „План обавештавања и координације обавештајних средстава“. Оба документа су дата на употребу свим главним штабовима и штабовима армија.

^ Крајем јануара и почетком фебруара 1945, на бази ова два документа, у Обавештајном одељењу Штаба 1. армије разрађен је конкретан план извиђачке и обавештајне делатности за јединице 1. армије. Сагласно томе били су сачињени одговарајући планови у штабовима дивизија и бригаа, као и у артиљеријским штабовима — одсецима.

Готово у ово исто време, тачније 24. јануара, Врховни командант НОВ и ПОЈ издао је наређење о чувању војних тајни, које је, заједно са два напред наведена документа, представљало основу како за организовање извиђачке и обавештајне делатности тако и за организовање контраобавештајне службе у јединицама свих армија и на територији на којој су оне дејствовале.

ИЗВИЂАЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ И ДРУГЕ НАПАДНЕ АКЦИЈЕ ОД 24. ЈАНУАРА ДО 17. МАРТА 1945.

У периоду од 24. јануара до 9. фебруара вршене су акције насилног извиђања на читавом сремском фронту. У оквиру насилног извиђања вршене су и специјалне акције „хватања језика“, тј. акције заробљавања непријатељских војника. Ове акције су изводиле претежно извиђачке јединице.

У напред наведеном временском периоду, који је трајао 17 дана, јединице 1. армије извеле су 60 акција насилног извиђања и 50 акција „хватања језика“. У овом истом периоду непријатељ је извршио 15 акција „испада“. Током свих ових акција, чији укупан збир износи 125, претрпљени су и одговарајући губици на обе стране.

На фронту дивизије	Непријатељски губици		Сопствени губици	
	мртви и рањени	заробљено	мртви	рањени
1. пролетерска дивизија	око 330	—	20	105
2. пролетерска див.	„ 90	—	10	47
6. пролетерска див.	„ 450	4	34	187
21. дивизија	„ 65	—	19	44
I. коњичка бригада	5	—	—	1
УКУПНО	„ 940	4	83	384

П-реглед* обостраних губитака у периоду 24. I — 9. II 1945.

Извиђачка чета 5. дивизије по повратку из непријатељске позадине прима одликоваша у селу Љуби 1. фебруара 1945 (из албума генерала Милутина Мораче)

Једна митраљеска група је изашла из влажног бункера да се „огреје“ на фебруарском сунцу али, за сваки случај, припрема митраљез за дејство на непријатеља (из листа 1. армије „За победу“)

На овој фотографији су снимљена три немачка војника које је заробила извиђачка чета 6. пролетерске дивизије у рејону села Липовца 1. фебруара 1945 (из књиге „Шеста пролетерска дивизија“)

Борци 1. пролетерске бригаде провели су зиму између 1944. и 1945. године у рововима Срема. У предњем плану се види димњак пећи „бункерице“ (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

У исто време, авијација НОВЈ извршила је на сремском фронту око 150 авио-полетања авиона ИЈ1-2 и ЈАК-1 и нанела непријатељу губитке од око 100 мртвих и рањених војника и уништила 20 железничких вагона, 30 аутомобила и 50 кола и убила или ранила око 100 коња. Изгубљен је само један авион ЈАК-1 са пилотом.

Када је на фронту 1. армије у Срему, наступио период релативног мира и затишја, немачка Група армија „Е“ отпочела је са припремањем и извођењем својих офанзивних операција „Вукодлак“ и „Папук“ против јединица 3. армије.

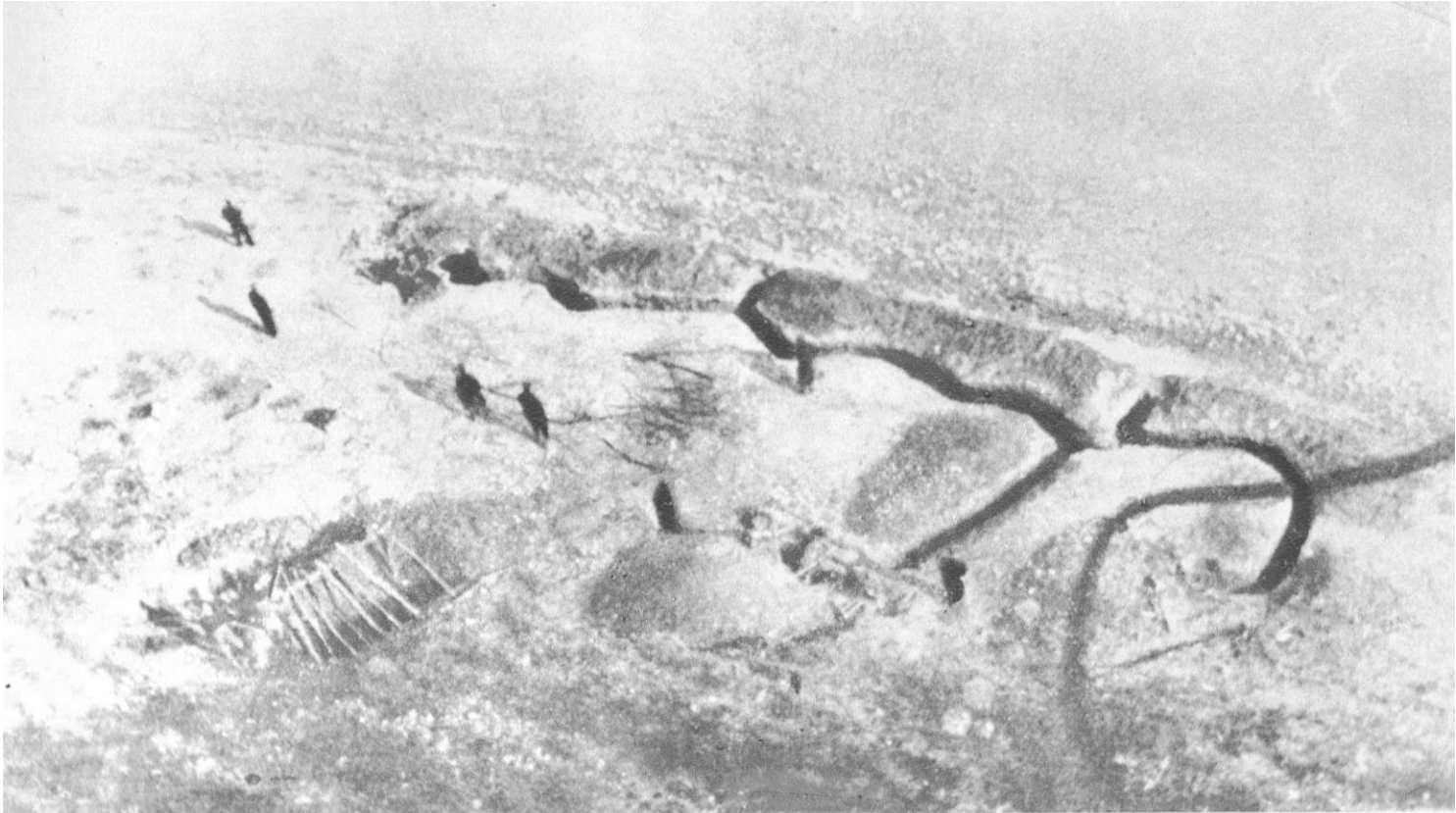
Исто тако, крајем јануара и почетком фебруара у долини Дрине, на левом крилу сремског фронта, биле су у току изузетно жестоке борбе јединица 2. армије са јединицама немачке групације коју је тамо упутила Група армија „Е“ ради успостављања и изградње непрекидног фронта на овој реци. Оцењујући да ове немачке офанзивне операције имају велики значај по развој стратегијске ситуације на југословенском ратишту, Врховни штаб је 7. фебруара упутио Штабу 1. армије депешу следеће садржине:

„Да би олакшали ситуацију код Косте и Коче (Коста Нађ, командант 3. и Коча Поповић командант 2. армије — примедба аутора), одмах предузмите испале јачим деловима на целом фронту нарочито према непријатељском сектору јужно од Товарника.“

Поступајући у духу добијеног наређења, Штаб 1. армије је наредио свим дивизијама у првој линији фронта да изврше напад на непријатељске положаје и да их током неколико наредних дана сваке ноћи понављају.

Између 7. и 9. фебруара јединице 1. и 6. пролетерске и 21. дивизије вршиле су, свака на свом делу фронта, снажне нападе уз артиљеријску припрему и подршку и нанеле озбиљне губитке немачким јединицама.

Дан касније, 8. фебруара 1945, Врховни штаб је, разматрајући ситуацију на фронту 2. армије у до-

На положају 1. пролетерске бригаде између Шаренграда и Мохова на десној обали Дунава били су ископани ровови за заштиту десног бока и позадине (из књиге „Прва пролетерска од Београда до Загреба“)

лини Дрине, дошао до закључка да на простор у доњем току Дрине, који има изузетно велики оперативно-стратегијски значај како за јединице 2. армије тако и за стабилност стратегијског фронта у целини, треба упутити нове снаге. Због тога је донео одлуку да са фронта у Срему повуче 2. пролетерску дивизију и упутити је у долину Дрине. У том смислу, Врховни штаб је тога дана послао депешу Штабу 1. армије:

„Одмах упутите Другу дивизију на простор Шабац — Богатић, гдје ће добити нови задатак. Диви-

Немци су на положају испред Товарника укопали тенк и из њега сејали смрт. Наши артиљерци су га уништили (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

зија да се пребаци код Сремске Митровице или код Шапца, Ово радите најхитније.”

Непосредно по пријему наведене депеше, Штаб 1. армије упутити је Штабу 2. пролетерске дивизије наређење да прикупи све своје јединице и крене на одређену просторију правцем Ердевик — Чалма — Сремска Митровица, с тим да у рејону Сремске Митровице организује прелаз дивизије у Мачву.

Одласком 2. пролетерске дивизије са сремског фронта на фронт у долини Дрине, 1. армија је остала у Срему са пет дивизија и једном (коњичком) бригадом. Због тога је Штаб 1. армије 8. фебруара 1945. издао наређење да се ноћу 9/10. фебруара изврши делимична смена јединица на фронту армије и њихов распоред у дубини одбрамбене зоне.

Извршавајући ово наређење, јединице 5. дивизије су ноћу 9/10. фебруара смениле јединице 21. дивизије, а јединице 11. дивизије смениле су и јединице 1. пролетерске дивизије.

После извршене смене јединице 21. дивизије одмаршевале су у рејон Илок — Љуба. Њен задатак је био да, као армијска резерва, продужи са уређењем другог одбрамбеног појаса на линији Илок — Љуба и буде употребљена на фронту 5. крајишке дивизије.

Исто тако, после извршене смене на фронту, јединице 1. пролетерске дивизије одмаршевале су у рејон Сот — Ердевик — Кукујевци — Бачинци. Њихов задатак је био да продуже са уређењем одбрамбених положаја на линији Кузмин — Ердевик и Куз-

Сахрана Анкице Катић, референта санитета 4. батаљона 3. крајишке бригаде, у Шиду 3. фебруара 1945 (из албума пуковника Пера Трнинића)

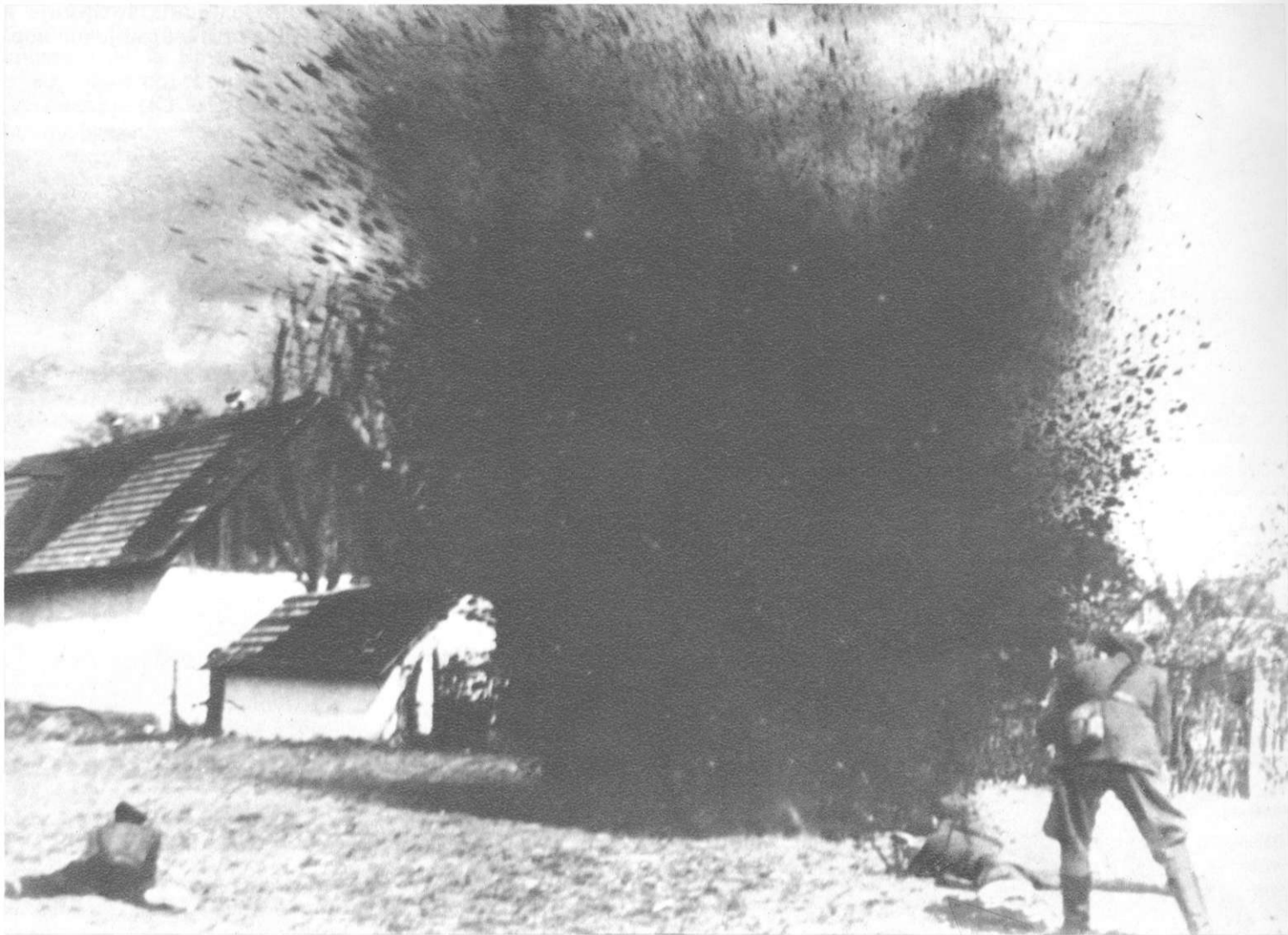
Сахрана капетана Николе Совиља, команданта 4. батаљона и Драгана Родића, политичког комесара 1. батаљона 3. крајишке бригаде у Беркасову 4. фебруара 1945 (из албума пуковника Пера Трнинића)

Митраљеска група на тешком митраљезу у дејству
сремском фронту (из албума генерала Ђока Јованића)

Једна противтенковска група, из 6. пролетерске дивизије са
противтенковском пушком на сремском фронту, код села
Батроваца, фебруара 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Фоторепортери 1. армије имали су на сремском фронту прилику, као што је ова, да блиску борбу сниме са блиског одстојања (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

мин — Визић, као и положаја између Кукујеваца и Бачинаца. Поред тога, задатак дивизије је био да, као армијска резерва, буде употребљена на фронту 11. крајишке и 6. пролетерске и 11. дивизије. У том циљу, њена 13. пролетерска бригада била је смештена у Соту, као резерва 11. дивизије, а остале четири бригаде на просторији Ердевик — Кукујевци — Бачинци.

Артиљеријске јединице 1. пролетерске дивизије — Артиљеријска бригада и Тешки дивизион — остале су на дотадашњим положајима ради подршке јединица 11. дивизије. Противавионски дивизион 1. пролетерске дивизије посео је ватрене положаје у рејону Ердевика ради противваздушне одбране Штаба 1. армије и Штаба 1. пролетерске дивизије, који су се налазили у Ердевику.

Од 10. фебруара до 17. марта 1945. на сремском фронту није било значајнијих борбених акција. Овај период карактерише појачана извиђачка и обавештајна делатност непријатеља, на читавом фронту између Дунава и Саве. Она се изражавала у повећаном

броју нападних извиђачких акција у којима су учествовале не само извиђачке патроле састављене од малог броја војника него и већи извиђачки одреди јачине од једне чете до два батаљона. Овим акцијама, које су претежно извођене ноћу, готово увек је претходила краћа артиљеријска припрема.

С друге стране, активност јединица 1. армије била је такође изражена у извиђачко-обавештајној делатности, али је та делатност претежно била саткана од делатности извиђачких патрола и мањих извиђачких група које су биле усмерене на „ловљење“ непријатељских патрола постављањем засада или на „крађу“ непријатељских војника у појасу борбеног обезбеђења, односно „ничије земље“.

Поред тих извиђачко-обавештајних акција патрола и извиђачких група, у овом периоду су извођени и напади већим јединицама чији је циљ био једновремено извиђање већине, ако не и свих циљева на већем делу фронта. Због тога су у акције упућивани већи извиђачки одреди које су сачињавале јединице јачине једне до две чете пешадије, па и ком-

Командно место 2. личке бригаде 6. пролетерске дивизије у покрету (слева надесно): Милан Павичић, политички комесар бригаде, Владо Мандарић (разговара телефоном), начелник штаба бригаде, курир и телефониста (из албума генерала Ђока Јованића)

Једно одељење противавионаца из 6. пролетерске дивизије са противавионским митраљезом на сремском фронту, код села Мала Вашица, почетком фебруара 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

плетни пешадијски батаљони заједно са извиђачким јединицама. Овим нападима су најчешће претходиле кратке артиљеријске припреме у којима су учествовале батаљонске, пуковске и дивизијске минобацачке и артиљеријске јединице. Исто тако, у току ових напада минобацачке и артиљеријске јединице вршиле су подршку пешадијских и извиђачких јединица, неутралишући и уништавајући ватрена средства непријатеља — митраљезе, минобацаче и артиљерију.

Осим наведених акција, у којима су учествовале и извиђачке јединице, сваког дана је долазило до обостране активности артиљеријских јединица. Врло често, оне су саме изводиле гађања за неутралисање или уништење откривених циљева, а нису били рет-

ки ни двобоји артиљеријских јединица 1. армије и артиљеријских јединица немачког 34. армијског корпуса.

На делу фронта	Немачке јединице	Јединице 1. ЈА
5. крајишке див.	12	4
П.	11	7
6. пролетерске дивизије	7	8
1. коњичке бриг.	1	6
Укупно:	31	25

Преглед обострано изведених већих нападних акција у периоду 10. II — 17. III 1945.

На делу фронта	Код немачких јед.	Код јединица 1. арм.
5, крајишке див:	707 мртвих и рањ.	55 мртвих 164 рањ.
П.	143	19 11 54
6. пролетер. „	539	52 „ 163 „
1. коњичка бриг.	48	1 „ 2 „
Укупно:	1437	127 383

Преглед обострано изведених већих нападних акција у периоду 10. II — 17. III 1945.

Поред наведених података, јединице 1. армије су у овом периоду заробиле 40 непријатељских војника.

Исто тако, за овај период затишја на сремском фронту карактеристично је да је непријатељ највећи број својих већих нападних акција, у којима су учествовале јединице јачине од једне чете до батаљона, извршио у времену од 6. до 17. марта 1945, тј. у време трајања његове операције у Мађарској и Барањи, позната као „Пролећно буђење“.

Непријатељ је током прве половине марта про- турао дезинформације о наводној концентрацији својих снага у рејону Борово — Вуковар са циљем да форсира Дунав и настави продирање ка Новом Саду и Сомбору. Ове гласине, као и остале мере оперативног маскирања које је непријатељ применио, вероватно су имале за циљ да одвуку бар део снага 3. армије из Барање у Бачку и 1. армије из Срема у Бачку. Тиме је непријатељ желео да ослаби одбрану 3. армије у Барањи и код Болмана и спречи евентуални удар 1. армије из Срема у позадину фронта на Драви. Очигледно се радило о његовој тежњи да развуче снаге 1. и 3. армије како би јединице немачког 91. армијског корпуса лакше формирале мостобран код Болмана и избиле на Дунав код Батине у Барањи, што је уосталом и био један од циљева 91. армијског корпуса у операцији „Пролећно буђење“. И управо због ових гласова, Штаб 1. армије је, у сагласности са Врховним штабом, наредио 6. марта у 14 часова Штабу 21. дивизије да једну своју бригаду упути у Бачку у рејон Бача.

Поступајући по овом наређењу од 6. марта 1945, 4. српска бригада је још истог дана била хитно пребачена у рејон Бача и Бачког Новог Села као помоћ 1. војвођанској бригади Корпуса народне одбране Југославије (КНОЈ). Ова бригада је држала фронт на левој обали Дунава од Шаренграда до Бачког Новог Села и тек 22. марта била смењена од јединица 1. војвођанске бригаде КНОЈ-а.

БОРБЕ ЗА СТРОШИНЦЕ И СОЉАНЕ

Поред нападних акција чији је циљ био извиђачко-обавештајног карактера, у овом периоду је, нарочито од 12. до 19. фебруара, извршен читав низ напада на сремском фронту чији је циљ био да се олакша ситуација код 2. и 3. армије. Особито је жестоко нападала 6. пролетерска дивизија на делу фронта између Илинаца и Батроваца, Врховни штаб НОВ и ПОЈ придавао је велик значај овим нападима на сремском фронту за олакшање ситуације код 2. армије. То се види и из поновљеног наређења 1. армији

Команда 22. српске (космајске) бригаде 6. пролетерске дивизије у фебруару 1945, стоје: Милош Чанковић (први слева) командант бригаде, и Ђуро Љуштина политички комесар бригаде; седе: Миле Ђукић, официр ОЗН-е (први слева), и Ђуро Кричковић, помоћник политичког комесара бригаде (из албума пуковника Ђуре Љуштине)

Једно одељење минобачачлија артиљеријске бригаде 6. пролетерске дивизије са минобачачем 120 мм М 38 на положају у Срему, фебруара 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

од 17. фебруара. У депеши коју је упутио 17. фебруара Штабу 1. армије написано је следеће:

„Непријатељ пребацује јаче снаге правцем Брчко — Бијељина, са намјером продора ка југу и састављања са опкољеном немачком групом која је на сектору Зворник — Брањево озбиљно угрожена дејством јединица Друге армије.

Ради спречавања непријатељског појачаног дејства на овом сектору и олакшања извршења задатка јединицама Друге армије, појачајте дејство и развијте највећу активност ваших јединица на целом фронту а нарочито на левом крилу.”

Извршавајући добијено наређење, Штаб 1. армије је у току 18. фебруара оформио један одред у који су ушле 1. бригада 6. пролетерске дивизије и 1. дивизион 1. коњичке бригаде.

Овај одред је имао задатак да ноћу 18/19. фебруара одмаршује из рејона Адашеваца у рејон Јамене на Сави и да током 19. фебруара овлада Страшинцима и Сољанима. Укупна дужина пута коју је на маршу требало да пређе овај одред износила је око 40 км. Његов следећи задатак је био да, продирући ка рејону Гуња — Брчко, угрози позадину немачких снага које су из рејона Бијељине кренуле на југ ка Зворнику да спасавају опкољену немачку групу у долини Дрине.

На извршење добијеног задатка прва је кренула 1. личка бригада. Она је 18. фебруара отпочела марш правцем Адашевци — Моровић — Вишњићево (Грк) — Сремска Рача — Јамена. У Вишњићеву њу је у 23 часа пристигао придати јој 1. коњички дивизион. Потом је овај одред упутио у претходницу 1. коњички дивизион, који је, осим обезбеђења, имао задатак да поправља порушене мостове на каналима.

После дуготрајног и напорног марша, одред је у току ноћи избио у рејон Јамене и у 4 часа 19. фебруара напао непријатељски гарнизон у Страшинцима који је бројао око 150 војника. После двочасовне бор-

Једно одељење пешадије 6. пролетерске дивизије на сремском фронту, почетком фебруара 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

бе сломљен је отпор непријатеља и одред је овладао овим селом, заробивши 37 непријатељских војника.

Истога дана у 13 часова одред је напао непријатељски гарнизон у Сољанима, али није могао да га савлада јер је из рејона Брчког непријатељ упутио јаке снаге у помоћ опкољеном гарнизону. Одред се потом повукао у Страшинце на одмор, а у 2 часа 20. фебруара кренуо је назад ка Адашевцима.

ДЕЈСТВА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ МАРТА 1945.

Овај период је отпочео сменом јединица 5. дивизије од стране јединица 1. пролетерске дивизије. Смена ових дивизија на положајима извршена је по наређењу Штаба 1. армије издатог 15. марта 1945. Њен циљ је био да се јединице 5. дивизије реорганизују у духу наређења Генералштаба Југословенске армије. Наиме, почетком марта 1945. започета је реорганизација јединица Југословенске армије по новој формацији. Пошто је ова реорганизација била завршена у јединицама 1. пролетерске дивизије, Штаб 1. армије је наредио да њене јединице смене јединице 5. дивизије на фронту и тако им омогуће да у позадини на миру изврше реорганизацију у духу нових формација.

Према наређењу Штаба 1. армије од 15. марта, 1. пролетерска дивизија је добила задатак да по извршеној смени јединица 5. дивизије отпочне радове на изградњи положаја на десној обали Дунава од Шаренграда до главног положаја на првом одбрамбеном појасу. Овакав задатак је био постављен због тога што су били учестали продори непријатељских извиђачких група низ Дунав и њихово искрцавање у позадини фронта у Срему и у Бачкој. Постојала је бојазан да непријатељ не искрца тамо јаче снаге, нанесе удар на десном крилу 1. армије и, евентуално, присили њене снаге на повлачење.

Исто тако, тим наређењем био је постављен задатак 5. дивизији да одмаршује у рејон Љуба — Ердевик — Кукујевци и да, у својству армијске резерве, буде спремна за употребу у зони дејства 6. пролетерске и 11. дивизије, као и да по доласку у рејон Ердевика отпочне реорганизацију и обуку својих јединица.

Линија фронта 1. пролетерске дивизије протезала се од Дунава па на југ до шуме Калиле — око 6 км северно од Шида. Десно од ње, преко Дунава, у Бачкој, налазиле су се 4. српска бригада 21. дивизије и 1. бригада КНОЈ-а за Војводину. На левом крилу према Товарнику налазиле су се јединице 11. крајишке дивизије, које ће кроз четири дана бити смењене од јединица 21. дивизије.

Једна од земуница на сремском фронту (из фототеке „Борбе“)

Неколико дана касније, 20. марта 1945, Штаб 1. армије издао је наређење којим је регулисао смену јединица 11. дивизије од стране јединица 21. дивизије. Циљ смене јединица 11. дивизије био је такође реорганизација, преоружавање и извођење обуке. Задатак дивизије после смене био је да поседне рејон Кукујевци — Кузмин — Мартинци — Лаћарак и да, у својству армијске резерве, у случају потребе, буде употребљена у зони одбране 6. пролетерске и 21. дивизије. Овим наређењем је измењен задатак 5. дивизије: она је, у својству армијске резерве, могла да буде употребљена у зони одбране 1. пролетерске дивизије.

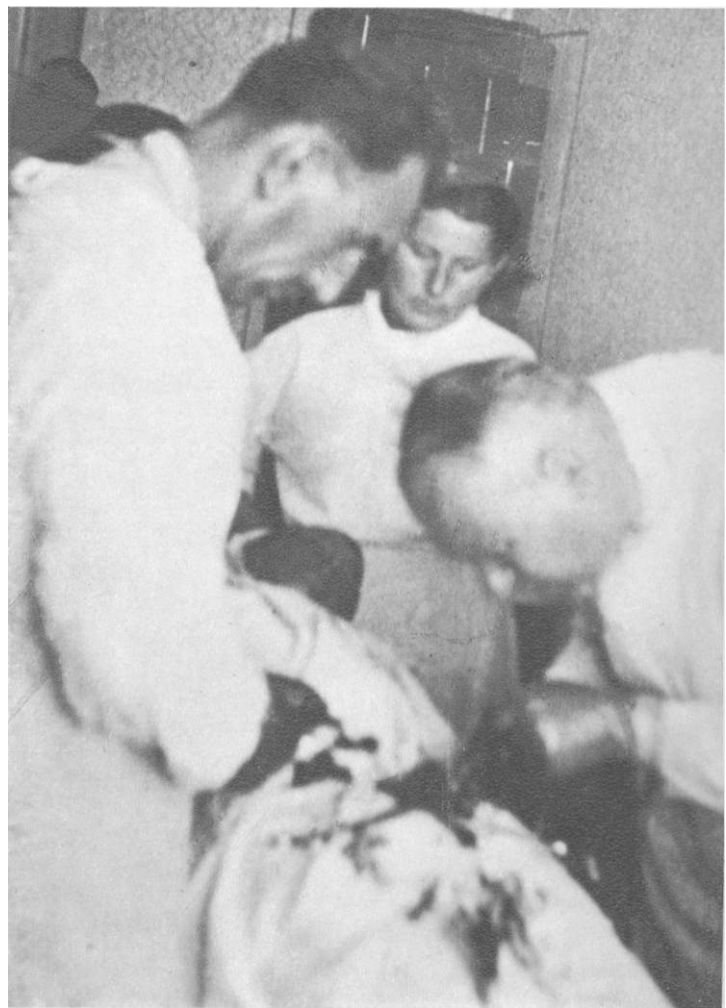
Исто тако, наведеним наређењем Штаба 1. армије било је предвиђено да 11. дивизија, уместо трофејног — немачког, италијанског и бившег југословенског наоружања, прими совјетско пешадијско наоружање. Преоружање артиљеријских јединица ове дивизије није тада могло бити извршено, јер артиљеријска оруђа до тада нису била примљена од Совјетског Савеза.

После смене 5. и 11. дивизије, распоред јединица 1. армије на сремском фронту био је следећи: три пешадијске дивизије и једна коњичка бригада на главном одбрамбеном појасу и две дивизије на другом појасу одбране. Али овакав распоред снага 1. армије потрајаће још врло кратко време, па ће доћи до пре-груписавања снага за предстојеће офанзивне операције у априлу месецу 1945.

У претходном једанаестодневном периоду није било значајнијих борби и промена на сремском фронту. Испред снага 1. армије налазиле су се и даље снаге немачког 34. армијског корпуса Групе армија „Е“. На главном одбрамбеном појасу између Дунава и Саве налазиле су се 117. ловачка и 41. тврђавска дивизија, са више усташко-домобранских и белогардејских јединица. На положајима у дубини одбране налазиле су се разне немачке, усташко-домобранске, белогардејске и полицијске јединице. На левом крилу сремског фронта, јужно од Саве, налазили су се

остаји албанске квислиншке дивизије „Скендербег“ и потпуно попуњена и одморена 22. гренадирска дивизија, као и усташке, домобранске и четничке јединице.

У периоду од 18. до 28. марта јединице 1. армије извеле су 10 већих извиђачко-обавештајних нападаћих акција и у исто време одбиле 9 сличних акција противника. Од интересантијих догађаја на фронту у овом периоду бележимо појачану активност немачких јединица на Дунаву. Оне су биле поселе острво Шаренград јужно од села Букина у Бачкој, али су их јединице 1. пролетерске бригаде протерале са њега 19. марта. Исто тако, немачке јединице су на брзим моторним чамцима у неколико наврата вршиле извиђање и нападне акције низ реку Дунав од Шаренграда према Илоку. У Штабу 1. пролетерске дивизије и у Штабу 1. армије владало је уверење да Немци, поред извиђања, врше убацивање извиђачких и обавештајних група у позадину фронта 1. армије. Због тога је Штаб 1. армије наредио 5. дивизији да 26. марта мањим снагама поседне леву обалу Дунава узводно од Бачке Паланке ка Шаренграду. Исто тако, Штаб армије је наредио 1. пролетерској и 5. дивизији да непрекидно контролишу десну обалу Дунава од Мохова до Илока.

У дивизијској болници 6. пролетерске дивизије хирурзи су непрекидно указивали стручну лекарску помоћ борцима (из албума генерала Ђока Јованића)

Ловорка Јурас-Зајић, апотекарски помоћник (из фото-архиве Института за војномедицинску документацију у Београду)

У овом периоду, запажена је и немачка пропагандна делатност на фронту у Срему. Поред позивања бораца 1. армије на предају преко гласоговорника, непријатељ је тзв. пропагандним гранатама великог калибра (105 мм до 152 мм) убацивао пропагандни материјал и пропуснице за прелаз линије фронта.

Ако саберемо све важније извиђачко-обавештајне и друге нападне акције изведене на сремском фронту од 24. јануара до 28. марта 1945, у којима су једновремено учествовале снаге јачине од једне чете до два батаљона, произлази да њихов укупан збир износи 200. Од овога броја јединице 1. армије извеле су 145 већих нападах акција. Остатак од 55 нападах акција отпада на немачке јединице. То, практично, значи да су јединице 1. армије у времену од 63 дана саме извеле 145 а одбиле 55 нападах акција, из чега произлази закључак да су сваког дана учествовале у 3,3 акције, уз једновремено ангажовање снага већих од једне чете. Поред тога, треба имати у виду да су сваког дана током свих 24 часа, поред набројаних већих акција у којима су учествовале веће јединице, извођене и друге многобројне извиђачке и обавештајне акције у којима су учество-

Командни кадар 6. пролетерске дивизије (слева надесно Никица Пејиновић, политички комесар дивизије, Ђоко Јованић, командант дивизије, Митар Заклан, командант 1. личке бригаде, Милош Чанковић, заменик команданта 1. личке бригаде, и Мирко Медић-Цукић, начелник Штаба 1. личке бригаде (из албума генерала Ђока Јованића)

Даница Росић, референт санитета 6. пролетерске дивизије (из фото-архиве Института за војномедицинску документацију)

вали стражари, патроле и мање извиђачке и друге борбене групе чији су задаци били разноврсни, од обезбеђења до тзв. акција „хватања језика“.

Истовремено, обе стране су претрпеле знатне губитке у мртвим, рањеним и заробљеним, односно несталим војницима и официрима. Према процени штабова јединица 1. армије, губици немачких и квислиншких јединица износили су око 2.650 мртвих и рањених и 44 заробљена војника и старешине. Губици јединица 1. армије износили су 241 мртвих, 839 рањених, 1 пребегао и 1 нестало. То значи да је из јединица 1. армије у просеку сваког дана гинуло око 4, а било рањено око 14 бораца.

Треба, такође, имати у виду да је током читавог периода затишја непрекидно била у току обострана делатност минобацачких и артиљеријских јединица, тако да је један део губитака са обе стране био проузрокован њиховим дејством.

Команданти батаљона 3. личке пролетерске бригаде на сремском фронту (слева надесно): Бошко Ђопић, Дане Угарковић и Драган Сијан (из албума генерала Рада Суше)

Исто тако, један део губитака (а за јединице 1. армије ови губици су били знатни) био је проузрокован од нагазних противпешадијских и противтенковских мина. Губици непријатеља проузроковани дејством Југословенског ратног ваздухопловства испред фронта 1. армије нису урачунати у напред наведене цифре.

ПРИПРЕМЕ ЗА ПРОЛЕЋНЕ ОФАНЗИВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

Поред веома живе извиђачко-обавештајне делатности чији је циљ био да се тачно утврди линија фронта, инжињеријско уређење непријатељских положаја, ватрени положаји тешких пешадијских, минобацачких и артиљеријских оруђа и систем ватре, линија протезања противпешадијских и противтенковских препрека — жичаних и минско-експлозивних, као и тачно утврђивање састава, јачине и распореда непријатељских јединица на фронту и у позадини, на сремском фронту су се у јединицама 1. армије вршиле веома обимне припреме за извођење пролетњих офанзивних операција. Те припреме су

Командант 31. српске бригаде Миодраг Нешић-Кеша (први слева) са командантима батаљона, март 1945 (из фототеке „Борбе“)

Група бораца 5 (македонског) батаљона 1. личке пролетерске бригаде у Адашевцима, почетком марта 1945 (из албума генерала Ламбеа Михајловског)

Пилот и стрелац на авиону ИЛ-2 врше припрему пред полетање на борбени задатак (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

биле веома разноврсне, а њихово извођење непрекидно и напорно. У њих су биле укључене све јединице и установе, команде и штабови, војници и старешине оперативних и позадинских јединица и установа. Поред тога, у те припреме су биле укључене све територијалне војне команде, народноослободилачки одбори свих степена, сви партијски комитети и партијске организације у Срему, сви комитети и организације СКОЈ-а и Уједињеног савеза антифашистичке омладине Војводине, организације Јединственог народноослободилачког фронта, организације жена, пионира, ОЗН-е и Народне милиције — једном речју, читаво становништво Срема, његове организације, установе и имовина.

Припреме за пролетње офанзивне операције јединица и установа 1. армије обухватале су: војну и политичку обуку војника, старешина, команди и јединица, партијско-политичку делатност, наоружавање, преоружавање и реорганизацију јединица и установа. Ми ћемо их укратко изложити наведеним редом.

ОБУКА ВОЈНИКА, СТАРЕШИНА, КОМАНДИ И ЈЕДИНИЦА

Ова обука је обухватала војну и политичку обуку. Она је програмирана од стране Врховног штаба

Маршал Југославије Јосип Броз Тито са др Гојком Николишем у посети Главној војној болници — Београд 1945 (из фото-архива Института за војномедицинску документацију У Београду)

(касније: Генералштаба ЈА), команди армија и команди дивизија. Планирање и извођење обуке одвијало се у командама дивизија, бригада и самосталних батаљона и дивизиона.

Будући да су око 80% састава 1. армије у тзв. оперативним, односно борбеним јединицама чинили борци млађих годишта који пре тога нису прошли кроз било какву темељитију војну обуку, осећала се потреба да се она изведе на фронту. Истина, било је предлога из јединица да се млади борци који су из Србије слати на фронт за попуну јединица, претходно обуче у неком од наставних центара.

Исто тако, највећи део старешинског кадра у јединицама није био у потребној мери обучен како би могао да решава сложене проблеме вођења борбе са искусним, добро обученим и добро наоружаним противником какав је био на сремском фронту.

Налазећи се пред оваквим проблемима, Генералштаб ЈА и Штаб 1. армије, уз залагање свих штабова дивизија и бригада, предузели су све што је било могуће да се повећа степен обучености војника и старшина и отклоне наведени недостаци.

Капетан Илија Рашета, начелник Штаба 3. личке пролетерске бригаде, и политички комесар 4. батаљона исте бригаде Вукмировић на сремском фронту, јануара 1945 (из албума генерала Рада Суше)

Особље економата и мензе Штаба 1. армије на сремском фронту, 1945 (из албума конобара Рада Марковића)

У свим пешадијским јединицама били су организовани и разни курсеви за обуку десетара, извиђача, снајпериста.

У јединицама осталих родова војске, поред обуке из пешадијског егзерцира, односно стројеве обуке, описа пешадијског наоружања, наставе гађања из пиштоља, аутомата и пушке, борбене и тактичке обуке, политичке наставе и хигијене, извођена је обука из описа њиховог-основног наоружања, а били су организовани и курсеви за извиђаче, топографе, послужоце на оруђима, минере, понтонире, везисте.

Цосле завршене обуке из описа пешадијског наоружања и наставе гађања, у свим јединицама и првог и другог ешелона вршена су школска и бојева гађања из пиштоља, аутомата, пушака и митраљеза. Ова гађања из пешадијског наоружања вршена су у свим јединицама кад су се налазиле у дивизијској или у армијској резерви. Минобацачке и артиљеријске јединице вршиле су гађања из својих оруђа у време када су се налазиле на фронту — по циљевима који су се налазили у непријатељевом распореду.

У оквиру тактичке обуке све су јединице закључно са четом, батеријом и ескадроном изводиле обуку на тему „Напад чете (батерије, ескадрона) на утврђену линију непријатељског положаја, заузеће линије, гоњење непријатеља и предаја рапорта по завршетку борбе“. Ова обука је извођена у свим је-

Поручник Руди Крајина (први слева), управник артиљеријске радионице 1. армије, и политички комесар радионице, поручник Добривоје Миловановић (трећи слева), са још два руководећа друга радионице (из албума пуковника Рудија Крајине)

Генерал др Ђура Мештеровић, заменик начелника Санитетске управе Југословенске армије (из фото-архиве Института за војномедицинску документацију)

Партијско-политички руководиоци Македонског батаљона 1. личке бригаде у Адашевцима, почетком марта 1945 (слева надесно): Ламбе Михајловски, политички комесар, Јовица Грковић, помоћник комесара 1. личке бригаде, и Салих Османбеговић, помоћник политичког комесара батаљона (из албума генерала Ламбеа Михајловског)

Команданти и политички комесари батаљона 3. личке пролетерске бригаде са начелником штаба бригаде (из албум; генерала Рада Суше)

Авио-механичари врше поправке на репу ловачког авиона ЈАК-1 који је оштетила непријатељска противавионска артиљерија на сремском фронту (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

диницама, али у време када су се налазиле у дивизијској или у армијској резерви. Поред тога, извођена је и обука на тему „Кретање под даљном, средњом и блиском пешадијском ватром, прелазак у стрелачки строј, напад на непријатеља и заузимање његовог положаја, гоњење непријатеља и предаја рапорта (извештаја), о извршеном задатку“.

Поред обуке војника и јединица, извођена је непрекидно и обука старешина. У том циљу су били организовани курсеви за командире водова, чета и команданте батаљона (нижи и виши официјерски курсеви).

У артиљеријским јединицама били су при штабовима артиљеријских бригада организовани курсеви за командире водова и батерија, а при артиљеријским одселима дивизија курсеви за ађутанте дивизиона, команданте дивизиона и начелнике артиљерије пешадијских пукова.

У инжењеријским јединицама су, такође, извођени курсеви са тежиштем на минирању и размињању, изрази противтенковских препрека разних врста, изградњи колонских путева и објеката на њима, као и уређењу прилаза на обалама река. Осим

тога, били су посебно организовани курсеви из по* тонирске обуке и извођени су практично на Дунав у рејону Илока.

У батаљонима за везу били су организовани курсеви за десетаре и командире водова и чета; курсеви за телефонисте, послужиоце на телефоским централама и курсеви за радиофонисте и радистелеграфисте. Поред ових, у батаљону за везу армије, били су организовани курсеви за шифранте.

Да би се на фронту, у непосредном додиру с непријатељем, непрекидно одвијао процес извођења наставе и одржавали састанци и конференције, бил су изграђена два типа учионица: под „ведрим небом и укопане у земљу. Ове последње су служиле за склањање људства у случају да непријатељ отпочне гађање минобацачима и артиљеријом или изврши надлетање авионима.

ПАРТИЈСКО-ПОЛИТИЧКА ДЕЛАТНОСТ

Ова делатност се одвијала по упутствима и инструкцијама Централног комитета КПЈ преко па{

Командант 1. армије генерал Пеко Дапчевић, (други слева) на положају једне батерије из Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије код Шида даје претпоставку да непријатељски тенкови врше напад из позадине. Командир ове батерије био је Ђуро Жарковић — други здесна (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Артиљерци 1. пролетерске дивизије извлаче противтенковски топ (76 мм М 42-ЗИС-3) из склоништа на положају код села Беркасова, марта 1945 (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Генерал-мајор Милутин Морача (лево) приликом предаје прелазне заставе најбољој јединици 5. дивизије. Заставу примио капетан Милан Салић, командант 3 (минобацачког) дивизиона Артиљеријске бригаде 5. дивизије (из албума генерала Милутина Мораче)

Провера обучености минобацачлија 120 мм Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије на положају код села Беркасова, марта 1945. На слици капетан Јанко Радуловић (други слева), командант бригаде, и мајор Љубивоје Пајовић (трећи слева), командант артиљерије дивизије (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Стрелац на авиону ИЈ1-2 нишани митраљезом УБТ (из Музеја Југословенског ваздухопловства)

Јединице 5. дивизије на прослави 27. годишњице Црвене армије код села Новак-Бапска, 23. фебруара 1945 (из албума генерала Милутина Мораче)

тијско-политичких органа, руководилаца и организација. Читава ова делатност одвијала се у духу Инструкције Централног комитета КПЈ од 14. јануара 1945, из које доносимо само неке поставке које, по нашем мишљењу, најбоље илуструју њен дух и суштину:

„Прелаз на фронтални начин ратовања и велики бројчани пораст захтевали су неодложно и брзо стварање модерне војне организације, способне за употребу и садејство свих родова оружја.

Ове видне промене у развоју народноослободилачког рата и посебно наше војске постављају пред нашом партијском организацијом у војсци крупне задатке:

Прво, васпитати масе нових војника у духу народноослободилачке борбе, упознавајући их систематски са развојем, циљевима и тековинама те борбе...

Друго, створити чврсту дисциплиновану војну организацију, обучити масу нових војника, овладати свим модерним оружјем и васпитати командни кадар за руковођење фронталним борбама. Прелазећи на фронталан начин ратовања наше јединице су се нашле пред крупним и сложеним организационим и оперативним задацима. Да би се ти задаци могли решити, нужно је завести гвоздену војну дисциплину, схватајући је као неопходно средство руковођења... Чланови Партије су дужни служити примером како у погледу изучавања војне вештине, извођења обуке, тако и у погледу извршавања постављених задатака. Нарочиту пажњу партијске организације треба да посвете подизању командног кадра, развијању упорности и офанзивности. За командни кадар, а нарочито виших јединица није довољан лични хероизам, него је нужно оспособити команданте да руководе јединицом тако, да она као целина извршава постављене задатке. Не сме се дозволити да команданти западну у положај да личном храброшћу надокнађују недостатке у командовању."

Поступајући у духу добијене Инструкције, у свим дивизијама 1. армије одржане су партијске конференције на којима су детаљно претресана сва питања партијског и политичког рада у јединицама.

У свим јединицама армије одвијао се и рад СКОЈ-а. У батаљонима су одржане конференције на којима је чланство СКОЈ-а упознато са закључцима партијских конференција дивизија. Организације СКОЈ-а на својим конференцијама преузеле су низ великих обавеза, једна од најважнијих је била да се батаљони, бригаде и дивизије подигну на степен савремених јединица. Да би то постигле, организације СКОЈ-а су организовале такмичење за мајсторско руковање оружјем, такмичење за ликвидацију неписмености, као и разна спортска такмичења. Поред тога, СКОЈ је примио обавезу да организује прославу Светске омладинске недеље.

У току спровођења у живот примљених обавеза постизани су и веома запажени резултати. Примера ради напоменуемо „Извештај о стању и раду скојевске организације Прве пролетерске бригаде за месец март 1945. године" упућен руководиоцу СКОЈ-а 1. пролетерске дивизије. Из њега се види да је у оквиру прославе Светске омладинске недеље, на дан 21. марта, одржан митинг омладине бригаде и омладине приштабских јединица 1. пролетерске дивизије. Овом митингу, који је одржан у Шаренграду, присуствова-

Заједнички ручак бораца и старешина 5. дивизије и народа на прослави 27. годишњице Црвене армије код села Новак-Бапска, 23. фебруара 1945 (из албума генерала Милутина Мораче)

Сељанке из Новак-Бапске носе храну и дарове борцима 6. дивизије, фебруара 1945 (из албума генерала Милутина Мораче)

Командант 3. батаљона 3. крајишке бригаде капетан Милан Бодирожа изводи обуку у гађању из пушке, март 1945, код села Новак-Бапска (из албума пуковника Пера Трнинића)

Тренутак са другог саветовања организације СКОЈ-а 6. пролетерске дивизије. На говорници Гојко Дамјановић, руководиоц СКОЈ-а дивизије (из албума генерала Ђока Јованића)

Командант артиљерије 1. пролетерске дивизије мајор Љубивоје Пајовић (четврти здесна) са официрима свога штаба и командантима дивизиона изводи тактичку обуку у близини села Новак-Бапска, почетком априла 1945 (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Командант 1. пролетерске дивизије генерал Васо Јовановић (први здесна) и политички комесар 3. крајишке бригаде мајор Петар Лазаревић у Шиду, 1. фебруара 1945 (из албума пуковника Пера Тринића)

Франц Жупанчић, руковалац технике за агитацију и пропаганду 3. крајишке пролетерске бригаде (из албума пуковника Пера Трнинића)

ло је око 300 омладинаца. После митинга одржана су предавања по четама о значају прославе Светске омладинске недеље.

Поред тога, у Извештају се наводи да је у свим батаљонима било организовано такмичење у познавању и руковању оружјем и да су постигнути добри резултати, са напоменом да и поред тога у батаљонима „има мали број другова који не знају руковати оружјем“. Борци који су постигли најбоље резултате били су похваљивани и награђивани јавно пред стројем јединице. Њихова имена су истицана у зидним новинама и батаљонским листовима.

Поред тога, у току прославе Светске омладинске недеље били су послати поздравни телеграми маршалу Титу, Штабу 1. пролетерске дивизије и омладини 3. украјинског фронта Црвене армије. Истовремено, било је написано неколико писама омладинцима у Совјетском Савезу, Сједињеним Америчким Државама и Великој Британији.

У јединицама се одвијао веома жив политички рад са војницима и старешинама, којим су руководили политички комесари јединица, уз свестрану помоћ политичких органа у армији, дивизијама и бригадама. Програм политичког образовања војника и старешина у јединицама и на курсевима био је веома богат и садржавао је низ тема у којима су обрађи-

Капетан Јован Томовић, командант дивизиона Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије, на положају код села Новак-Бапска, издаје наређење командиру батерије Тодору Дветићу пред пробој сремског фронта почетком априла 1845 (из албума потпуковника Тодора Цветића)

Прослава светске омладинске недеље у 3. крајишкој бригади. На говорници Светозар Иветић, лево седи политички комесар бригаде Петар Лазаревић Шваба а десно омладински руководиоцац 1. пролетерске дивизије (из албума пуковника Гера Трнинића)

Ка фронту у Срему, за време затишја, неписмени борци 6. пролетерске дивизије учили су да пишу слова, речи и реченице (из албума генерала Ђока Јованића)

вана разна питања. Поред тема у којима је излаган развитак људског друштва кроз историју, налазила су се разна питања текуће војне и политичке ситуације, као што су: појам и суштина фашизма, народно-ослободилачка борба народа Југославије, улога КПЈ, СКОЈ-а и масовних омладинских и антифашистичких организација у развоју народноослободилачке борбе.

Поред напред наведене тематике, у јединицама 1. армије одвијала се и веома жива политичка активност на објашњавању текућих политичких догађаја, као што су резултати договора три савезничке велике силе Велике Британије, САД и СССР на познатој конференцији у Јалти, на Криму, која је одржана од 4. до 12. фебруара 1945. Исто тако, велика пажња у политичком раду са војницима, старшинама и народом била је посвећена питању делатности Националног комитета ослобођења Југославије (НКОЈ), питању монархије и будућег друштвеног уређења.

Исто тако, у јединицама и у насељима где су биле смештене јединице које нису биле на положајима, одвијао се жив културно-просветни рад.

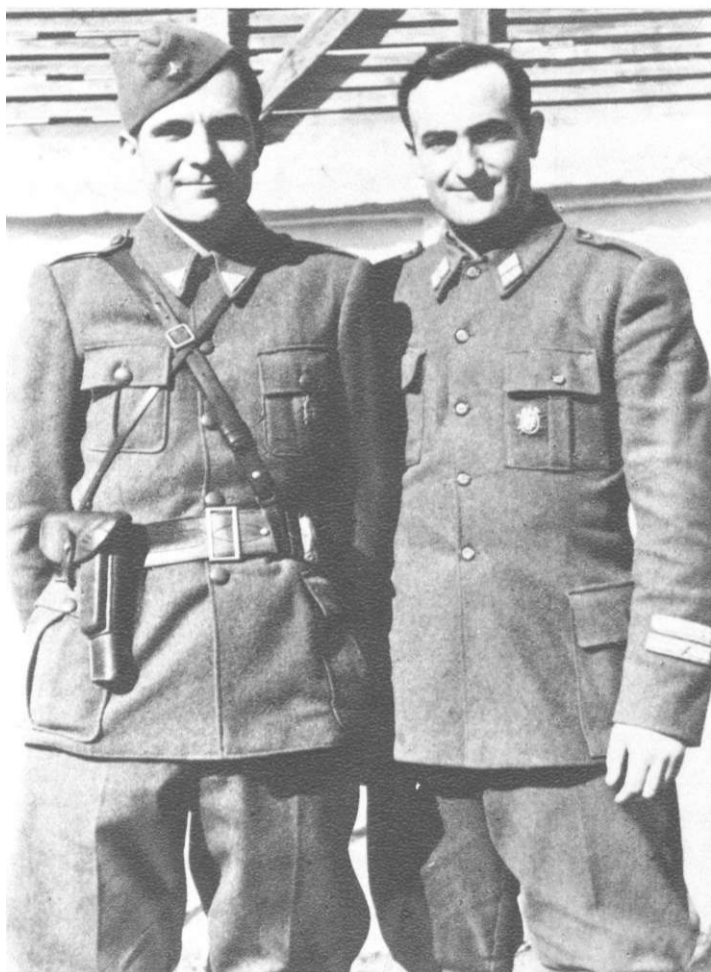
НАОРУЖАВАЊЕ И ПРЕОРУЖАВАЊЕ ЈЕДИНИЦА

Непосредно после ослобођења Београда створене су могућности да се наше јединице боље опреме оружјем запленим од немачких окупаторских јединица, као и оним из војне помоћи Совјетског Савеза.

Од дивизија 1. пролетерског корпуса, које су касније ушле у састав 1. армије, прве су биле преоружане јединице 1. пролетерске и 5. дивизије. (Зне су се у новембру 1944. у Београду наоружале оружјем примљеним од Црвене армије. Тако су ове дивизије крајем новембра стигле на сремски фронт са новим оружјем.

Ускоро потом, са сремског фронта је повучена 6. пролетерска дивизија и упућена у Београд ради преоружања. Њене јединице су децембра 1944. оставиле у Београду своје трофејно наоружање — претежно немачко и италијанско — и примиле ново оружје. Ова дивизија се почетком јануара вратила на сремски фронт.

Почетком 1945. године на сремском фронту је преоружана и 21. дивизија. И напoкoн, у другој половини марта 1945. отпочело је преоружавање и 11. дивизије. Наоружавање дивизија 1. армије оружјем

Мајор Мирко Нововић (десно), партијски руководиоцац 1. пролетерске дивизије, и капетан Пера Трнинић, партијски руководиоцац 3. крајишке бригаде (из албума пуковника Пера Трнинића)

Иванка Вукотић, борац Космајског НОП одреда и Космајске бригаде и члан културне екипе 1. армије, у секцији за агитацију и пропаганду (из албума Јованке Михајловић, раднице НИГРО „Борба“)

За време предаха између две борбе, у рукама овог борца 1. армије нашле су се новине „Борба“ (из листа 1. армије „За победу“)

Положај Италијанске бригаде на десној обали Дунава код Шаренграда (из албума пуковника Јована Вујошевића)

Ров на положају 3. крајишке пролетерске бригаде код села Новак-Бапска, почетком априла 1945 (из албума пуковника Пера Трнинића)

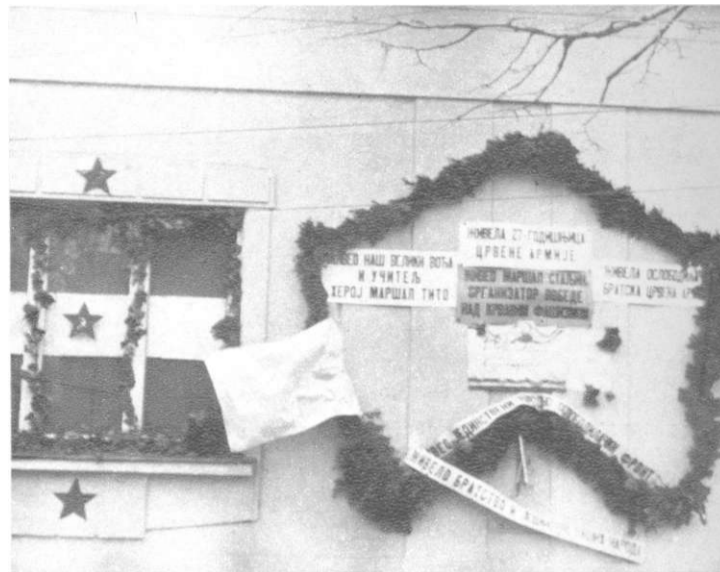
Загорка Алимпић Зорица, родом из Лознице, најмлађа партизанка у 21. дивизији (13 година). Снимљено у Бачкој Паланци 6. фебруара 1945 (из албума Загорке Алимпић-Стрике)

совјетске производње било је комплетно што се тиче пешадијског наоружања. Међутим, наоружавање артиљеријских јединица није било извршено у складу са потребама и задацима који су стајали пред дивизијама крајем другог светског рата.

Поред четири преоружане дивизије 1. армије, биле су преоружане и по три дивизије 2. и 3. армије. У 2. армији то су биле дивизије 14. корпуса: 23, 25. и 45. дивизије, а у 3. армији то су биле јединице 12. ударног корпуса: 16, 36. и 51. дивизија.

Дакле, на сремском фронту и на његовим крилима у 1, 2. и 3. армији било је укупно 10 дивизија наоружаних совјетским наоружањем. У поређењу са наоружањем тадашњих дивизија Црвене армије, у наоружању поменутих дивизија ЈА недостајало је око 60 оруђа батаљонске и 360 оруђа дивизијске артиљерије. При том истичемо да 1, 2. и 3. армија нису располагале својом органском армијском артиљеријом нити је Врховни штаб, односно Врховна команда имала артиљеријске јединице у својој резерви којима би ојачавала дивизије и армије.

У погледу муниције, треба истаћи само то да су јединице 1. армије пред почетак пролећних офанзив-

Једна зграда у Шиду украшена зимским зеленилом и паролма поводом прославе 27. годишњице Црвене армије, 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

На улазу у једно склониште под земљом артиљерци 1. пролетерске дивизије исписивали су разне пароле — на српско-хрватском језику (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Једно одељење минобацача 82 мм прати своју пешадију и ватром и покретом, априла 1945 (из листа 1. армије „За победу“)

У Илоку је 3. марта 1945. комесар 21. дивизије Мирко Јовановић предао заставу Уједињеног савеза антифашистичке омладине Србије (УСАОС) 3. батаљону 4. српске бригаде 21. дивизије као најбољем обладинском батаљону Србије; стоје (слева надесно, у првом плану): Стево Адамовић, командант 4. српске бригаде, Мирко Јовановић, политички комесар 21. дивизије, командант 3. батаљона (са заставом), Миливоје Максимовић, начелник Штаба 21. дивизије и други руководиоци 21. дивизије (из породичног албума покојног генерала Мирка Јовановића)

Гроб Рајка Деспенића, Бањалучанина, једног од најбољих извиђача 1. дивизије, погинуо марта 1945. код Товарника (из албума Драгоја Лукића)

На сремском фронту је непрекидно извођена обука старешина. На овој фотографији је снимљен тренутак када командант артиљерије 1. пролетерске дивизије мајор Љубивоје Пајовић (први слева) прати излагање команданта дивизиона капетана Јована Томовића. Провери обучености присуствовали су командант и политички комесар Артиљеријске бригаде 1. пролетерске дивизије капетан Јанко Радловић (други здесна) и мајор Спасоје Пухало (трећи здесна) и други официри Артиљеријске бригаде (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Спортско такмичење у надвлачењу у једној јединици 6. пролетерске дивизије у Адашевцима, марта 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Пролеће у Срему 1945. Време је орању! Војници 1. армије номажу сељацима да поору и засеју житом питоме сремске њиве (из листа 1. армије „За победу“)

Тренутак са спортског такмичења у јединицама 6. пролетерске дивизије, марта 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Фудбалски тимови 1. пролетерске дивизије (десно) и Баталјона за везу 1. дивизије пред утакмицу за првенство 1. дивизије, у Илоку крајем марта 1945 (из албума др Александра Петровића)

Фудбалски тим 3. крајишке пролетерске бригаде у Илоку 24. III 1945 (из албума пуковника Пера Трнинића)

них операција имале у просеку око један борбени комплет. Пракса рата је показала да је ова количина муниције била довољна само за пет ратних дана у току извођења офанзивних операција. Слаба снабдевеност муницијом била је главни узрок великим губицима бораца и старешина.

РЕОРГАНИЗАЦИЈА ЈЕДИНИЦА И УСТАНОВА 1. АРМИЈЕ

После готово четири године свога постојања оружане формације народноослободилачког покрета, руковођене Комунистичком партијом Југославије, нарасле су почетком 1945. године у бројно моћну, организационо снажну и релативно добро наоружану армију народа и народности Југославије. Док су све друге војне формације организоване на тлу Југославије биле компромитоване сарадњом са окупаторима, Народноослободилачка војска и партизански одреди Југославије постали су једина оружана сила Демократске Федеративне Југославије, армија братства и јединства њених народа и народности. Та моћна армија нове Југославије, очврсла и сазрела у многим бојевима, операцијама и биткама, обогатила је своје јединице и команде сопственим ратним искуством. Због свих ових и других квалитета, било је очигледно да је она својом снагом, местом и улогом у светском стратегијском фронту постала савремена армија. Сви ови војни и политички квалитети оружаних снага Демократске Федеративне Југославије наметнули су потребу за још једну промену назива и још једну ратну реорганизацију. И управо на бази тих нових војних и политичких потреба Повереник народне одбране и Врховни командант оружаних снага Демократске Федеративне Југославије донео је 1. марта 1945. одлуку да Народноослободилачка војска Југославије убудуће носи назив „Југословенска армија“, да морнарица Народноослободилачке војске Југославије носи назив „Југословенска морнарица“ и да се дотадашњи Врховни штаб Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије реорганизује у Генералштаб Југословенске армије, као орган Повереништва народне одбране, и то за све оружане формације Демократске Федеративне Југославије.

Ускоро потом тек формиран Генералштаб Југословенске армије донео је почетком марта 1945. одлуку о увођењу нове организацијске структуре и новог формацијског састава.

ИЗРАДА ФОРТИФИКАЦИЈСКОГ СИСТЕМА ОДБРАНЕ

Поучене искуствима из немачких офанзивних операција у јануару 1945, команде свих степена, почев од команде 1. армије па до команди чета и водова свих јединица у њеном саставу, предузеле су крајем јануара 1945, веома опсежне мере на изградњи једног снажног фортификацијски потпуно уређеног система одбране. Тај велики и озбиљан посао текао је све до пробоја сремског фронта, тј. до 12. априла 1945.

У зону одбране 1. армије ширине око 30 км и на исто толикој дубини била су током јануара, фебруара, марта и априла изграђена три армијска одбрамбена појаса.

Једна мајка — партизанка из Срема пере рубље борцима 1. армије. Њен син је у 3. армији. Њему ће рубље да опере кека друга мајка или сестра у Славонији, Барањи или Бачкој (из листа 1. армија „За победу“)

Предњи крај првог одбрамбеног појаса протезао се испред следећих места на линији Шаренград — Бапска — Шид — Мала Вашица — Моровић — Вишњићево (Грк). Други одбрамбени појас протезао се линијом Илок — Јбуба — Ердвик — Кукујевци. Трећи појас одбране протезао се на линији Нештин — Визић — Бингула — Кузмин.

На поменутој просторији величине око 1.000 км² ископано је око 600 км ровова и изграђено неколико хиљада дрвено-земљаних бункера и других разних положаја за артиљерију и минобацаче.

Поред овога, непосредно пред пробој сремског фронта, Штаб 1. армије издао је свим јединицама на главном одбрамбеном појасу наређење да допуне постојећи и изграде нови главни одбрамбени појас у простору између предњег краја непријатељског и предњег краја главног одбрамбеног појаса 1. армије.

Да би се извршила допуна постојећег одбрамбеног појаса на левој обали Босута, Штаб 1. армије издао је 16. марта наређење штабу 6. пролетерске дивизије да „приступи изградњи и утврђењу линије поред ријеке Босута на оностраној обали почев од села Градина па дуж ријеке низводно до железничке станице у селу Моровићу" и да на том делу фронта постави једну бригаду са једним батаљоном на обали реке, а са два у резерви. Поред тога, било је наређено да се западно од Босута на путевима у дубини шуме, у правцу Батровца и Липовца изграде „истурене ослоне тачке" с циљем да се непријатељу онемогући извиђање и, уједно, осигура лево крило армије од изненађења.

Ради што веће контроле над непријатељем и нашошења истоме што више губитака, као и појачане будности код наших јединица, Штаб 1. армије је 24. марта 1945. издао наређење да 6. пролетерска и 11. дивизија изврше померање главне борбене линије напред, поседну положаје на тој линији и отгшчну са радовима на изградњи главне борбене линије (израдом заклона нормалног профила).

Поред тога, овим дивизијама је било наређено да одмах отпочну са радовима на изградњи предстражних положаја, који морају бити добро изгра-

ђени, маскирани и повезани саобраћајницама са главном борбеном линијом. Исто тако, овим наређењем је 21. дивизији стављено у задатак да изради саобраћајнице с једне и с друге стране цесте Шид — Товарник, од главне борбене линије па до раније израђених саобраћајница.

Такође, наређењем је предвиђено да све пешадијске бригаде оних дивизија које су се налазиле на положајима, на своме делу фронта позади главне борбене линије израде осматрачнице; оне су морале бити добро маскиране и телефонски повезане са штабовима бригада. На овим осматрачницама стално је морао да се налази по један члан штаба бригаде, чија је дужност да у свако време зна ситуацију како код својих јединица, тако и код непријатељских, да стално прати рад и покрете непријатеља.

Као што смо напред навели, у изградњи одбрамбеног система на сремском фронту било је ангажовано и становништво Срема. То се најбоље види из извештаја који су писани у време извођења тих радова или непосредно после њиховог завршетка. Тако, на пример, у извештају Окружног комитета КПЈ за Срем за месец април 1945. упућеном Покрајинском комитету КПЈ за Војводину, између осталог, пише:

Механичари и руководећи састав Артиљеријске радионице 1. армије у Сремској Митровици, марта 1945 (из албума пуковника Рудија Крајине)

Топ 45 мм на оправци у армијској артиљеријској радионици у Винковцима (из албума пуковника Рудија Крајине)

„... Како немамо тачних података о свим добровољним акцијама у Срему, наводимо један пример. На поправци аеродрома у Руми, која је трајала 15 дана учествовало је сваког дана по 5000 људи и 1500 кола. Од ослобођења до данас (мисли се на ослобођени део Срема до априла 1945. године — примедба аутора) само је омладина дала преко 1,000.000 радних дана, а Срем је дао сигурно на разним радовима (аеродроми, пруге, друмови, брања кукуруза, копање ровова, превоз рањеника и муниције) око 2,000.000 радних дана.”

Поред учешћа у копању ровова и положаја за разна оруђа, овде истичемо да је у разним радионицама израђено или поправљено на хиљаде комада разног ручног алата неопходног при копању ровова, уређењу положаја и изради разних препрека.

ФЕЛДМАРШАЛ АЛЕКСАНДЕР НА СРЕМСКОМ ФРОНТУ

Од значајнијих догађаја на сремском фронту у овом периоду је, свакако, посета високог савезничког команданта за Средоземље фелдмаршала Харолда Александра (Alexander, 5th Baron Kereke; У1з-кот-1; ОI Тишв). Овај бриљантни британски официр, генерал и фелдмаршал са успехом је руководио током другог светског рата савезничким армијама на разним ратиштима широм света. Прво, са успехом је повукао британски експедициони корпус код Денкерка преко Ламанша 1940. године. Потом је, такође са

Тренутак из посете фелдмаршала Александра 6. пролетерској дивизији 26. фебруара 1945. код Шида (здесьна налево): Мијалко Тодоровић, политички комесар 1. армије, генерал Руди Приморац, фелдмаршал Александер, Пеко Дапчевић, командант 1. армије, и остала пратња (из албума генерала Ђока Јованића)

Једно артиљеријско одељење из Артиљеријске бригаде 6. пролетерске дивизије са противтенковским топом 76 мм М 42-ЗИС-3 на положају у Срему у пролеће 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

успехом, извео операцију повлачења британских снага из Бурме ка Индији. Од августа 1942. Александер је командант британских снага на Средњем истоку. Године 1943. је командант 18. групе армија у Тунису и помоћник генерала Ајзенхауера где постиже велику победу над немачким снагама у Африци, којима је командовао генерал Ромел. Затим 1943, као помоћник генерала Ајзенхауера и командант 15. групе армија, побеђује Немце и Италијане на Сицилији и у јужној Италији. У децембру 1943. постављен је за команданта савезничких снага у Италији, а по освајању Рима, у јуну 1944, унапређен је у чин фелдмаршала. Од

Фелдмаршал Александер, савезнички командант Средоземља (улази у аутомобил), и Пеко Дапчевић, командант 1. армије (трећи здесна), у пратњи савезничких и југословенских официра приликом обиласка положаја 6. пролетерске дивизије 26. фебруара 1945, код села Товарника и Илинаца (из албума генерала Ђока Јованића)

Фелдмаршал Александер (у средини) и генерал Пеко Дапчевић са пратњом, снимљени у Илоку 26. фебруара приликом обиласка јединица 21. дивизије (из албума Бранке Јовановић)

Потпоручник Јосип Пенга (седи у средини), економ штаба 1. армије, на сремском фронту са конобарима штаба (слева надесно стоје): Загрепчанин, Раде Марковић Келнерче, Јовиша, Миша, Раде Поповић, Бора и још два конобара (из албума конобара Рада Марковића)

Официрл команде Артиљеријске бригаде 6. пролетерске дивизије у Малој Вашици код Шида, марта 1945 (стоје слева надесно — у првом плану): Илија Стојановић, шеф пропагандног одсека, Дако Бараћ, помоћник политичког комесара, Туро Љуштина, политички комесар, и Илија Палија, командант бригаде (из албума пуковника Туре Љуштине)

Испред улаза у једно батаљонско превијалиште била је исписана парола: „Буди чист бићеш здрав“ (из албума генерала Ђока Јованића)

Превожење 4. српске бригаде 21. дивизије преко Дунава ко/ Илока, фебруара 1945 (из фототеке „Борбе“)

новембра 1944. командант је савезничких снага у Средоземљу. У том својству је 21. фебруара 1945. дошао у Београд, где је са маршалом Титом водио разговоре о усклађивању завршних операција савезничких армија у северној Италији и Југословенске армије у Југославији према Аустрији.

Пошто су разговори завршени, фелдмаршал Александер је, према програму посете, требало да оде на сремски фронт. Око 18. часова 25. фебруара фелдмаршал Александер је стигао у Ердвик. У његовој пратњи су били југословенски генерали Рудолф Приморац и Владимир Велебит, британски генерал Ери, амерички генерал Лемницер, совјетски генерал Латоцкин и већи број савезничких официра. Њих су пред зградом, у којој је био смештен Штаб 1. армије, дочекали командант армије генерал Пеко Дапчевић и политички комесар армије пуковник Мијалко Тодоровић са официрима свога штаба.

Пошто је обишао почасну чету, фелдмаршал Александер је са својом пратњом провео краће време у Штабу 1. армије, где му је изложена ситуација на фронту. Потом су домаћини генерал Дапчевић и пуковник Тодоровић своје госте одвели на свечану вечеру приређену у њихову част. За време вечере генерал Пеко Дапчевић је одржао здравицу у којој је изразио задовољство што су командант савезничких снага за Средоземље и остали савезнички генерали и официри дошли у посету 1. армији на сремском фронту и наздравио за скору победу савезника над фашистичком Немачком. У одговору на здравицу генерала Дапчевића, фелдмаршал Александер се прво захвалио команданту 1. армије и његовим официрима на срдачном пријему. Потом је, како је објавила „Политика“ од 28. фебруара 1945, рекао:

„Ви сте пре три године устали на борбу онда када је ситуација била веома тамна и тешка за све нас. Када сам се искрцао у Италији с мојом победоносном армијом тек тада сам могао увидети колику помоћ пружа ваша војска општој савезничкој ствари. Студирао сам вашу историју у овом рату с највећим интересовањем. Сећам се све ваше јуначке борбе, а

Група ружоводилаца 3. крајишке бригаде на дан прослав 27. годишњице Црвене армије у селу Бачинцима: Перо Трнинић, партијски руководиоца бригаде, Мара Малбаши* референт санитета, и Драгутин Бего, политички комеса батаљона (здесна налево) (из албума пуковника Пер Трнинића)

27. годишњицу Црвене армије прославиле су и артиљеријске јединице 1. пролетерске дивизије, у Беркасову 23. фебруара 1945; здесна улево: Мирослав Павићевић, начелник штаба Артиљеријске бригаде, заставгош Мирјана Полексић, референт санитета у ПА дивизиону, Љубивоје Пајовић, командант артиљерије 1. дивизије, Мирјана Поповић, болничарка у ПА дивизиону, Миливоје Катић, политички комесар ПА дивизиона, и Стано Новаковић, обавештајни официр (из албума генерала Љубивоја Пајовића)

Пуковник Мијалко Тодоровић Плави (први слева), политички комесар 1. армије, потпуковник Владо Бајић, командант 21. дивизије (у средини), и потпуковник Мирко Јовановић, политички комесар 21. дивизије, са осмехом прате програм „културне екипе“ на прослави 27. годишњице Црвене армије (из породичног албума покојног генерала Мирка Јовановића)

На прослави 27. марта 1945, у Беркасову, јединицама 21. дивизије говорио је политички комесар 1. армије Мијалко Тодоровић Плави (из породичног албума покојног генерала Мирка Јовановића)

нарочито се сећам јуначке Козаре која је херојеки издржала борбу против непријатеља који је ишао да је уништи. Познате су ми исто тако и ваше борбе у мају 1943. године, када је ваша изгладнела војска издржала неравну борбу са 11 дивизија.

Тешки дани стоје иза нас. Велики дани су пред нама. Ускоро ћемо се спојити северно од Јадрана и тако, као прави ратни другови, победоносно завршити ову борбу.

Од моје армије у Италији, којом имам част да командујем, ја вам носим топле поздраве. Поздрављам храбру борбу Југословена и Југославије и њеног вођу који води народе Југославије у срећан живот."

После вечере, око 22 часа, фелдмаршал Александер је у Ердерику присуствовао митингу приређеном у његову част.

У току ноћи између 25. и 26. фебруара на сремском фронту се одвијала уобичајена обострана делатност извиђачких патрола и група са појачаном минобацачком и артиљеријском ватром. Код јединица 1. армије на фронту био је појачан степен приправности.

Сутрадан, 26. фебруара 1945, фелдмаршал Александер је у пратњи генерала Дапчевића, савезничких — британских, америчких и совјетских официра, као и наших официра из Штаба 1. армије, посетио фронт 6. пролетерске и 21. дивизије у рејонима Шид — Адашевци — Мала Вашица и Илок — Шаренград. На фронту је владала нешто појачана извиђачка делатност уз обострану артиљеријску ватру. Непосредно по стицању на фронт, фелдмаршал Александер је у 7.15 часова дошао на осматрачницу команданта артиљерије 6. пролетерске дивизије, са које је кроз артиљеријске дурбине осматрао положаје немачке 41. тврђавске дивизије и положаје пешадијских јединица 6. дивизије. Потом је посетио неке одсеке фронта које су држале пешадијске јединице 2. и 3. бригаде 6. дивизије. Око подне је посетио јединице 4. српске бригаде 21. дивизије. Том приликом фелдмаршал Александер је, уз помоћ преводиоца, разговарао са више војника и официра.

По завршетку посете фелдмаршала Александра Југославији објављено је 27. фебруара 1945. следеће саопштење:

„Фелдмаршал, сер Харолд Александер, врховни савезнички командант на Средоземљу отпутовао је из Београда после посете маршалу Јосипу Броз Титу. Циљ његове посете био је да обнови лично пријатељство склопљено када је Маршал Тито био у посети код фелдмаршала Александра у његовом штабу прошлог лета, а тако исто и да би дискутовали о даљем заједничком вођењу рата на овом ратишту све до победоносног завршетка.

Нарочито је дискутовано о следећим питањима:

1) Координација будућих савезничких операција са операцијама Народно-ослободилачке војске Југославије.

2) Даље пружање материјалне помоћи Народно-ослободилачкој војсци Југославије од стране Савезника за борбу против заједничког непријатеља.

3) Административне мере које ће предузети оружане снаге маршала Тита и фелдмаршала Александра кад се буду састале.

Јединице 1. пролетерске дивизије прославице су 27. март код села Новак-Бапска (из албума пуковника Драга Марјановића)

Народ Срема долази на прославу 27. марта у Адашевцима (из албума генерала Ђока Јованића)

На митингу у селу Адашевцима, 27. марта 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Народ Срема на једноме збору поводом прославе 27. марта 1945 (из албума генерала Ђока Јованића)

Борци 48. дивизије пред полазак из Тетова за сремски фронт, јануара 1945 (из албума Бора Чаушевског)

Ове разговоре који су били чисто војничког карактера вођени су у атмосфери највеће срдачности и споразум је постигнут по свим питањима."

ПРОСЛАВЕ И СВЕЧАНОСТИ

Током фебруара и марта 1945. у јединицама 1. армије одржано је низ значајних прослава, приредби, митинга и свечаности.

У свим јединицама 1. армије на веома свечан начин је 23. фебруара прослављена 27. годишњица формирања Црвене армије. Тога дана одржана су разна предавања о развоју Црвене армије, почев од 23. фебруара 1918, када је на позив совјетске владе „Социјалистичка отаџбина у опасности" отпочео масовни упис добровољаца у радничко-сељачку Црвену армију, па све до најновијих победа у Мађарској и северно до Балтичког мора на фронту ширине 1.200 км. Исто тако, овога дана су одржани и многи митинзи и приредбе на којима се говорило о Совјетском Савезу и његовим оружаним снагама, о нашој Југословенској армији и нашем заједничком рату против фашистичких армија у Европи.

Два дана касније, 25. фебруара, у Ердевнику је прослављена прва годишњица формирања 8. црногорске бригаде. Прослава је отпочела свечаном смотрам ове бригаде одржаном на фудбалском игралишту. Смотри бригаде су извршили начелник Оперативног одељења у Штабу 1. армије, политички комесар и начелник Штаба 1. пролетерске дивизије. Потом је начелник Штаба дивизије потпуковник Блажо Марковић, ранији командант ове бригаде, говорио о томе како је пре годину дана у граду Беране (сада Иванград) од бораца Ловћенског, Никшићског, Зетског, Дурмиторског, Комског и Колашинског НОП одреда формирана ова бригада, и како су њени борци на борбеном путу ове бригаде, у саставу 37. и 1. пролетерске дивизије, достојно оправдали поверење КПЈ и врховног команданта Јосипа Броза Тита. Том приликом, борци ове бригаде су дали свечано обећање Централном комитету КПЈ и Врховном команданту да неће пустити оружје из руку док се у Југославији буде налазио макар и један окупаторски војник са оружјем у рукама и све док макар и један војник квислиншких формација не буде разоружан и испитан да ли је чинио злочине над нашим људима, женама и децом.

На дан 3. марта 1945. у Илоку је на веома свечан начин предата заетава Уједињеног савеза антифашистичке омладине Србије (УСАОС) 3. батаљону 4. српске бригаде 21. дивизије као најбољем омладинском батаљону Србије. Заставу је предао политички комесар 21. дивизије у присуству делегација свих бригаа ове дивизије и Дунавске флотиле Црвене армије. Заставу је примио командант овог батаљона, захвалио се на добијеном признању и дао обавезу да ће борци и руководиоци 2. батаљона заложити све своје снаге како би заставицу сачували и још једном оправдали поверење.

Прослава Дана жена је на веома свечан начин обележена у свим јединицама. У свим четама, батеријама и ексадронима и у свим селима одржана су предавања о 8. марту, значајном датуму у борби жена читавог света за равноправне односе у породици и

Команда 42. дивизије (слева надесно): Коста Јашмак, начелник штаба, Бено Русо, политички комесар, Миливоје Грозданић, командант, и Мирко Бурић, помоћник политичког комесара (из албума генерала Бена Руса)

Тихомир Милошевски (лево), командант, и Боро Чаушевски политички комесар 48. дивизије, у Батајници марта 1945 (из албума Бора Чаушевског)

Команда Артиљеријске бригаде 42. дивизије (слева надесно): начелник штаба, Петко Лаковић, политички комесар, Стјепан Златар, командант, Бранко Богдански, помоћник политичког комесара и оперативац у Штабу бригаде (из албума генерала Бена Руса)

Командант и политички комесар 15. корпуса Алекса Демидевић (десно) и Вујадин Поповић, врше смотру јединица 42. дивизије у Земуну, пред одлазак на сремски фронт (из албума генерала Бена Руса)

друштву. Исто тако, у свим селима су одржани митинзи на којима су говорили истакнути политички радници из састава 1. армије и партијско-политичких руководстава Срема. У поподневним часовима и увече овога дана у свим јединицама смештеним у селима биле су одржане приредбе са дригодним програмима у којима је истицана улога жена у народно-ослободилачкој борби, у обнови и изградњи порушене и недовољно развијене домовине.

Неколико дана касније, 13. марта, у 2. бригади 6. пролетерске дивизије одржана је пригодна свечаност и том приликом је командант ове бригаде предао заставицу 1. чети 3. батаљона, као чети која је током такмичења постигла најбоље резултате у војноструктурној, идеолошко-политичкој, културној и спортској делатности и која је постигла највише поена у сарадњи са становништвом и у чувању имовине народа Срема.

Током прославе Светске омладинске недеље одржана су бројна предавања на којима је речено да је Светска омладинска недеља установљена 1943. године као смотра борбених снага земаља антихитлеровске коалиције и свих слободољубивих и антифашистички расположених омладинаца и омладинки читавог света. Наглашавано је да се трећа прослава Светске омладинске недеље одвија у условима када су учесници Кримске конференције — делегације Велике Британије, САД и Совјетског Савеза постигле споразум да на колена баце све фашистичке и наци-

стичке оружане снаге и њихове вође у Европи и свету. Посебно је наглашавано да омладина Југославије Светску омладинску недељу прославља у последњој етапи народноослободилачког рата и да треба мобилисати све снаге како би се рат што пре завршио и обезбедио трајан мир.

ДОЛАЗАК 15. КОРПУСА НА СРЕМСКИ ФРОНТ

После ослобођења Македоније Врховни штаб НОВ и ПОЈ издао је директиву да се изврши реорганизација тамо већ постојећих и формирање нових јединица НОВЈ. Овом директивом је, између осталог, било предвиђено да се формира 15. корпус НОВЈ и упуту на сремски фронт.

Спровodeћи у живот ову директиву, Главни штаб НОВ и ПО Македоније издао је 6. децембра 1944. наређење да се 2. корпус НОВ и ПО Македоније реорганизује у 15. корпус НОВЈ тако што ће у његов састав да уђу 42. и 48. дивизија, које је такође требало реорганизовати. У другој половини децембра корпус је добио назив „15. ударни корпус НОВЈ“.

У току децембра 1944, извршена је реорганизација јединица у рејону Тетово — Скопље — Куманово. Одлуком Главног штаба НОВ и ПО Македоније у састав 42. дивизије ушле су 3. 14. и 16. македонска бригада, а у 48 дивизију 1. и 2. македонска и 4. албанска бригада. Почетком јануара 1945, 4. албанска бри-

гада је била преименована у 7. албанску и ушла у састав 42. дивизије, а 14. македонска у састав 48. дивизије.

Крајем 1944. и првих дана јануара 1945. јединице 15. ударног корпуса, док су се налазиле у рејонима Тетова, Скопља и Куманова, вршиле су реорганизацију и попуњу људством, наоружањем и опремом. Истовремено је вршена обука и припрема људства за одлазак на сремски фронт. У првој половини јануара 1945. јединице овог корпуса превезене су железницом од Враћа до Београда, а одавде су одмаршевале у источни Срем.

Артиљеријске јединице 15. корпуса, 1. и 2. артиљеријска бригада, нису превезене тада у Срем, већ су остале у Скопљу да би у Артиљеријском центру извеле обуку бораца и старешина, чекајући да им преко Софије стигне совјетско наоружање.

Размештај јединица 15. корпуса у другој половини јануара 1945. био је следећи:

— Штаб корпуса са приштапским јединицама у Земуну;

— Штаб 42. дивизије са приштапским јединицама, такође, у Земуну;

— 3. македонска бригада (командант Коста Бољановић, политички комесар Минчо Балабурски) у Земуну;

— 7. албанска бригада (командант Чедо Ђукић, политички комесар Џафер Кодра) у Добановцима;

— 16. македонска бригада (командант Вељко Ивковић, политички комесар Стево Вукановић) у Бежанији и Сурчину;

— Штаб 48. дивизије са приштапским јединицама у Батајници;

— 1. македонска бригада (командант Тихомир Шарески, политички комесар Јаћим Спировски) у Старој Пазови и Војки;

Официри команде 7. албанске бригаде на сремском фронту (слева надесно): Нафи Сулејмани, заменик команданта, Чедо Ђукић, командант, Мичо Каламата, заменик политичког комесара, Таип Таипи, официр ОЗН-е, и још два командира чете (из албума Таипа Таипија)

— 2. македонска бригада (командант Душко Поповић, политички комесар Ристо Стојановски) у Новој Пазови;

— 14. македонска Омладинска бригада „Димитар Влахов“ (командант Димитар Мрљановски, политички комесар Пеца Пепељуговски) у Батајници, Старим и Новим Бановцима.

За команданта корпуса био је постављен Алекса Демнијевски Бауман, потпуковник Шпанске републиканске војске, а за политичког комесара Вујадин По-

Војници 48. дивизије играју коло на железничкој станици у Батајници, крајем марта 1945 (из албума генерала Бора Чаушевског)

Војници 48. дивизије се веселе пред одлазак на фронт у Срему, марта 1945 (из албума Бора Чаушевског)

повић, раније начелник Штаба Брегалничко-етрумичког корпуса. Командант 42. дивизије био је Миливоје Грозданић, а на дужност политичког комесара постављен је Бено Русо Коки. Начелник Штаба дивизије био је Коста Јашмак.

Дужност команданта 48. дивизије примио је Тихомир Милошевски, раније командант 2. корпуса НОВ и ПО Македоније, а политичког комесара — Боро Чаушев Странца. Начелник Штаба дивизије био је Дако Кундачина.

У току јануара и фебруара 1945. у касарнама, кантонманима и пољима источног Срема обављен је обиман посао на организационом учвршћењу јединица 15. ударног корпуса, као и на обуци и васпитању људства, јединица, команди и штабова. Поред тога, у свим јединицама корпуса одвијала се жива политичка, културно-просветна, спортска и забавна делатност у којој је, поред бораца и старешина, учествовало и становништво Београда, Земуне и села источног Срема. Тако се, уз непрекидну везу војске и народа, ковало и учвршћивало другарство, пријатељство и братство и јединство.

У другој половини фебруара 1945. Врховни штаб је одлучио да 1. и 2. артиљеријска бригада 15. удар-

ног корпуса не чекају у Скопљу, већ да пређу у Београд и Земун где ће примити ново наоружање. Превезене железницом у Београд, 1. бригада је смештена у касарне на Дедрхњу, а 2. у коњичку касарну у Земуну.

Почетком марта 1945, по одлуци Генералштаба ЈА, извршена је реорганизација и преоружање свих јединица 15. корпуса по новој формацији. Према тој одлуци 1. артиљеријска бригада ушла је у састав 42, а 2. у састав 48. дивизије. На дужност команданта Артиљеријске бригаде 42. дивизије био је постављен Стјепан Златар, а за политичког комесара Петко Лаковић. На положај команданта Артиљеријске бригаде 48. дивизије био је постављен Боро Милевски, а на положај политичког комесара ове бригаде Благо Стефановски,

Крајем марта 1945, сагласно одлуци Врховног команданта Југословенске армије, 15. ударни корпус је укључен у састав 1. армије, и то у Северну групу дивизија која је имала задатак да изврши пробој сремске утврђене зоне, а потом да гони непријатеља све до Корушке и Штајерске.